

SAVONIA

Tekniikka

Palopäällystön koulutus

OPINNÄYTETYÖ

PELASTUSTOIMEN VALMIUDET VAARATIEDOTTAMISEEN

Camilla Volanen

Hyväksytty

1.4.2014

Jouko Kaasalainen

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
2 TIEDOTTAMINEN	6
2.1 Viestintä	6
2.2 Kriisiviestintä	8
2.3 Onnettomuustiedottaminen	11
2.4 Tiedontarpeet	14
3 VAARATIEDOTTAMINEN	15
3.1 Käsitteet	16
3.2 Vanhasta tavasta vaaratiedottamiseen	17
3.3 Vaaratiedotteen lähettäminen	20
3.4 Kirjoittaminen ja kääntäminen	24
3.5 Miten muualla maailmassa toimitaan?	27
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUKSEN KUVAUS	29
5 TUTKIMUKSEN TULOKSET	31
5.1 Tilastot	31
5.2 Käännösten laatu ja vastaavuus	38
5.3 Haastatteluaineisto	41
6 POHDINTA	55
6.1 Pelastustoimen valmiudet vaaratiedottamiseen	55
6.2 Oma oppiminen	59
LÄHTEET	60
LIITE: Teemahaastattelukysymykset	62

SAVONIA-AMMATTIKORKEAKOULU - TEKNIikka, KUOPIO		
Koulutusohjelma Palopäällystön koulutusohjelma		
Tekijä Camilla Volanen		
Työn nimi Pelastustoimen valmiudet vaaratiedottamiseen		
Työn laji	Päiväys	Sivumäärä
Opinnäytetyö	1.4.2014	61 + 3
Työn valvoja	Yrityksen yhdyshenkilö	
Vanhempi opettaja Ilkka Kaarakainen		
Yritys		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Kesäkuussa 2013 onnettomuudenaikainen viranomaistiedottaminen koki suuren muutoksen uuden vaaratiedotelain 466/ 2012 myötä. Lain voimaan astumiseen asti käytössä olleet hätätiedote ja muu viranomaistiedote korvattiin vaaratiedotteella.</p> <p>Opinnäytetyöni tarkoituksena oli selvittää pelastustoimen valmiuksia eli tietoa, taitoa, osaamista ja asenteita tiedottamisen ja väestön varoittamisen osa-alueilla. Pelastustoimen valmiuksia arvioin haastattelemalla eri pelastuslaitosten edustajia ja tutustumalla vuosina 2011-2013 annettuihin ja Yleisradio Oy:n välittämiin viranomaistiedotteisiin, joihin kuuluvat hätätiedotteet, muut viranomaistiedotteet sekä nykymuotoiset vaaratiedotteet.</p> <p>Tiedottaminen ei ole ainoastaan tiedotustilaisuuksia ja lehdistötiedotteita, vaan se käsittää koko matkan tarpeesta viestiä itse viestintätapahtuman kautta saavutettuihin tuloksiin. Kriisissä tiedontarve korostuu, sillä tieto on myös toiminnan edellytys.</p> <p>Vaaratiedottaminen ei ole ainoastaan väestön varoittamista, vaan myös osa kriisin hallintaa. Pelastustoimessa organisoituu ja hallittuun tiedottamiseen ollaan vasta pääsemässä mukaan. Tiedottamisen monet mahdollisuudet sekä haasteet on vasta nyt alettu paremmin ymmärtää.</p>		
Avainsanat vaaratiedote, vaaratiedottaminen, viranomaistiedottaminen		
Luottamuksellisuus julkinen		

SAVONIA UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES		
Degree Programme Fire Officer (Engineer)		
Author Camilla Volanen		
Title of Project The Readiness of the Rescue Services for Emergency Warnings		
Type of Project Final Project	Date 1 st April, 2014	Pages 61 + 3
Academic Supervisor Mr Ilkka Kaarakainen, Senior Lecturer	Company Supervisor	
Company		
<p>Abstract</p> <p>In June 2013, accident-related communications from the authorities were radically changed as a result of the new Emergency Warnings Act 466/ 2012. The previously used emergency broadcast messages and other public notifications were replaced by emergency warnings.</p> <p>The purpose of this final project was to study the readiness – in other words, the know-how, skills, knowledge and attitudes – of the rescue services in the field of communications and public warnings. The readiness of the rescue services was evaluated by interviewing representatives of different rescue departments and reviewing public notifications, which were published and broadcasted by The Finnish Broadcast Company (YLE) in 2011 – 2013. These notifications include emergency broadcast messages, other public notifications, and emergency warnings in the present form.</p> <p>Communications are not only briefings, press conferences or press releases. They cover the whole communication process that starts from the need to communicate, and ends in the achieved results. In the event of a crisis, the need for information becomes even more important as information is also the prerequisite for action.</p> <p>Issuing emergency warnings not only covers warning the public but it is also a part of crisis management. The rescue services are just about to get involved in organised and well-managed communications. Only recently a better understanding about the versatile opportunities and challenges of communications has emerged.</p>		
Keywords emergency warning, emergency communications, public authorities' communications		
Confidentiality public		

1 JOHDANTO

Kesäkuussa 2013 onnettomuudenaikainen viranomaistiedottaminen koki suuren muutoksen uuden vaaratiedotelain myötä. Lain voimaan astumiseen asti käytössä olleet hätätiedote ja muu viranomaistiedote korvattiin vaaratiedotteella.

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli selvittää pelastustoimen *valmiuksia* eli tietoa, taitoa, osaamista ja asenteita tiedottamisen ja väestön varoittamisen osa-alueella. Idean tämän opinnäytetyön toteuttamiseen sain tutkintooni kuuluvien johtamisen opintojen kautta. Vuosikurssimme aloitti opintonsa vanhan toimintamallin ollessa voimassa ja nyt käytössä oleva vaaratiedotelaki astui voimaan kesken opintojemme. Koska opiskelijan näkökulmasta muutos tapahtui nopeasti ja käytännön kokemuksia oli saatavilla vielä kovin vähän, päätin selvittää, miten pelastustoimen niin sanottu kenttäväki oli saman muutoksen kokenut.

Lain ja käytännön muuttamisen tarkoituksena oli viranomaistiedotteiden terminologian selkeyttäminen, huolehtia kielilainsäädännön veloitteiden toteutumisesta vaaratiedotteita annettaessa ja antaa viranomaisille toimivaltaperustaa sekä konkreettisia toimintaohjeita. Näiden tavoitteiden tosiasiallista toteutumista pelastustoimessa arvioin haastatteleamalla eri pelastuslaitosten edustajia ja tutustumalla vuosina 2011-2013 annettuihin ja Yleisradio Oy:n välittämiin viranomaistiedotteisiin, joihin kuuluvat hätätiedotteet, muut viranomaistiedotteet sekä nykymuotoiset vaaratiedotteet.

Tätä työtä tehdessäni olen päässyt tutustumaan sekä kokeneisiin pelastusalan että viestinnän ammattilaisiin, ja haluankin esittää erityiset kiitokset kaikille tämän opinnäytetyön tekemiseen osallistuneille henkilöille. Koska aiheeni oli hyvin ajankohtainen ja aineistoa ei ollut yhtä paljon saatavilla, kuin monesta muusta enemmän tutkitusta aiheesta, jokainen niin sanottu vinkki ja yhteyshenkilö on ollut tämän opinnäytetyön toteutumisen kannalta merkittävä.

2 TIEDOTTAMINEN

” Tiedottaminen on aina omasta asiasta, siitä minkä tietää ja osaa hyvin, kertomista niille, jotka tietoa tarvitsevat ” (Paloalan tiedotusopas 1988, 7).

Tiedottaminen ei ole ainoastaan tiedotustilaisuuksia ja lehdistötiedotteita, vaan se käsittää koko matkan tarpeesta viestiä itse viestintätapahtuman kautta saavutettuihin tuloksiin. Opinnäytetyön ensimmäisessä luvussa käydään läpi työn teoreettinen viitekehys eli se, mitä viestintä ja tiedottaminen ovat, mihin niillä pyritään ja miten kriisiviestintä ja onnettomuustiedottaminen eroavat niin sanotusti normaalista viestinnästä ja tiedottamisesta.

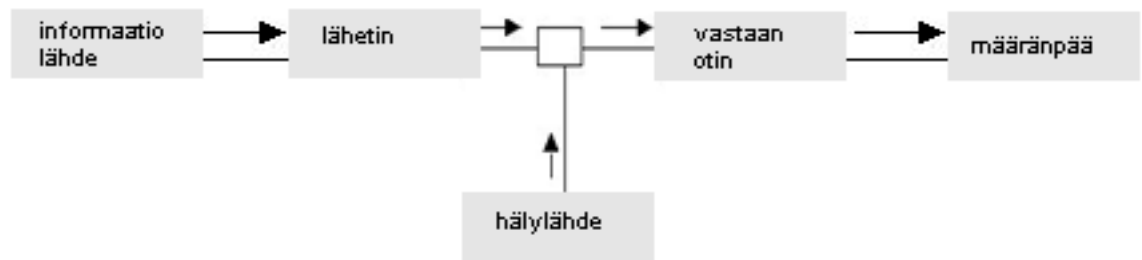
2.1 *Viestintä*

Viestinnän avaaminen käsitteenä on vähintäänkin haastavaa sen mukaan, kuinka syvällisesti käsitettä alkaa avata.

Perusajatukseltaan viestintä on sanomien lähettämistä ja vastaanottamista eli tietojen vaihtamista (Ikävalko 2001, 11). Hieman laajemmin tarkasteltuna viestinnällä tarkoitetaan myös tiedonsiirtoa, yhteyden rakentamista ja sanoman levittämistä (Huhtala ja Hakala 2007, 30). Yleensä viestintä siis ymmärretään vähintään kaksisuuntaisena vuorovaikutustapahtumana, josta yksinkertaisin esimerkki on, että toisen puhuessa toinen kuuntelee.

Erilaisten viestinnän määritelmien pohjalta on luotu kolme erilaista viestinnän mallia: viestintä informaation siirtona, viestintä merkitysten tuottamisena sekä viestintä yhteisyyden tuottamisena. (Karvonen, Viestinnän käsite ja malleja.)

Viestintä informaation siirtona – mallissa viestin ajatellaan siirtyvän jotakin kanavaa pitkin lähettäjältä vastaanottajalle.

Kuva 1. Mitä on viestintä? (Karvonen, Viestinnän käsite ja malleja)

Viestintä merkitysten tuottamisena – mallissa ei keskitytä niinkään sanoman siirtämiseen, vaan siihen miten erilaisia merkkejä, kuten kirjaimia, valitsemalla ja erilaisilla merkkikoosteilla, sanoilla, tuotetaan merkityksiä. Tässä mallissa tarkastelun kohteena on erityisesti, miten tällaisia merkkikoosteita tulkitaan.

”Esimerkiksi kirjoittaja ja kirjoituksen lukija ovat molemmat tuottajia: kirjoittaja kokoaa joukon sanoja lauseiksi ja virkkeiksi, joista lukija tuottaa itselleen ymmärryksen, mikä ei välttämättä ole sama kuin kirjoittajan tarkoittama.” (Karvonen, Viestinnän käsite ja malleja.)

Viestintä yhteisyyden tuottamisena –mallissa viestinnän siirtoprosessia ei kielletä, mutta tässä mallissa huomio keskittyy enemmän viestinnän rituaaliseen merkitykseen.

Yhdysvaltalainen viestinnän tutkija James Carey on lausunut yhteisyyden tuottamisesta: "Rituaaliseksi määriteltynä viestintä tai kommunikaatio kytkeytyy sellaisiin termeihin kuten yhdessä jakaminen, osallistuminen, yhteenliittyminen, kumppanuus ja yhteisen uskon omistaminen. Kun viestintä ymmärretään rituaaliseksi, keskeistä ei ole sanomien levittäminen tilassa vaan yhteiskunnan ylläpito ajassa, ei informaation siirtotoimi vaan yhteisten uskomusten esittäminen." (Karvonen, Viestinnän käsite ja malleja.)

Uutiset ovat hyvä esimerkki yhteisyyden tuottamisesta. Suurimmassa osassa päivittäin lukemistamme uutisista ei ole mitään niin sanotusti uutta, vaan monesti kyseessä on vanha jo tuntemamme kaava, johon on lisätty uusia muuttujia eli sisältöjä.

Kahden henkilöauton kolarista kertova uutinen voi muuten olla sisällöltään täsmälleen sama, mutta onnettomuuspaikka ja ajankohta eroavat toisistaan. Jokainen uutinen kuitenkin vahvistaa ja uudistaa tiettyä käytössä olevaa uutismuotoa. Joskus uuden informaation tuottaminen ja välittäminen ovat vain ”jäävuoren huippu”. (Karvonen, Viestinnän käsite ja malleja.)

Viestintä ja tiedottaminen kulkevat käsi kädessä, ja näiden kahden käsitteen sekoittuminen onkin arkipäivää. Tiedottamisen lähtökohtana ovat kuitenkin sanat tieto ja tietäminen, joista tietäminen on alun perin merkinnyt ”tien tunteminen”. *Tiedottaminen* merkitsee tiedolla varustamista, tiedon jakelua, tiedoksi antamista ja alkuperäisessä mielessä tiedottaminen olisi siis käytännöllistä opastamista siitä kuinka löytää perille tai päästä tavoitteeseen. Tästä seuraa tiedottamisen ja viestinnän ero. Tiedottaminen koetaan enemmän yksisuuntaiseksi toiminnaksi, kuten viranomaiselta kansalaisille suuntautuvaksi tiedonjakeluksi. Viestinnässä kyse on lähtökohtaisesti vuorovaikutuksesta. (Karvonen, Viestinnän käsite ja malleja)

2.2 Kriisiviestintä

Kriisiviestintä on yhteisön tai organisaation muutosviestintää. Sen laukaisee jokin odottamatta tuleva tilanne, joka vaatii nopeita toimenpiteitä. (Ikävalko 2001, 122.) Tällainen ennalta odottamaton tapahtuma voi saada alkunsa organisaatiosta tai yhteisöstä tai sen ulkopuolelta. Kriisiviestinnän tarkoituksena on saada syntynyt kriisi hallintaan. (Ikävalko 2001, 122.)

Kriisi on tilanne, jolloin jotakin epätoivottua on jo tapahtunut, mutta jossa on vielä suurempien menetysten vaara (Huhtala, Hakala 2007, 13). Kaikki kriisit eivät uhkaa ihmisten henkeä tai terveyttä, mutta ne voivat muuten aiheuttaa levottomuuden ja turvattomuuden tunnetta. Kaikki kriisit ovat myöskin erilaisia, mutta useimmiten niiden hallitsemiseen tiedonkulun, viestinnän ja organisoinnin avulla pätevät samat periaatteet. (Huhtala ja Hakala 2007, 16.)

Kriisiviestinnän päätavoitteita ovat seuraavat (Opetushallitus, Opetusalan turvallisuusopas 2012):

- ihmisten turvallisuuden varmistaminen
- oikean ja totuudenmukaisen tiedon välittäminen asianosaisille, sidosryhmille ja medialle
- yhteisön toimintaedellytysten ja toiminnan jatkuvuuden turvaaminen
- yhteenkuuluvuuden ja turvallisuudentunteen rakentaminen
- mahdollisten uhrien sekä heidän omaistensa suojeleminen
- huhujen, mielikuvien ja väärin tietojen vaikutusten minimoiminen.

Yhteiskunnalliset siviilikriisit, joissa pelastustoimen rooli on huomattava, voidaan jakaa kolmeen päätyyppiin (Huhtala ja Hakala 2007, 16): 1) luonnonmullistukset ja katastrofit, 2) ihmisten aiheuttamat tahalliset ja tahattomat onnettomuudet, esimerkiksi pommiisku tai teknisen vian syyttämä suuri rakennuspalo ja 3) laajat tautiuhkatilanteet.

Kaikissa edellä mainituissa kriisityypeissä voidaan viestinnän kulmakivenä pitää oikean tiedon välittämistä oikealle kohderyhmälle. Tähän tavoitteeseen pääsemiseksi tarvitaan erilaisia toimintatapoja. Lähtökohta toiminnalle kriisissä on kohtaaminen eli se, miten esimerkiksi viranomaiset ja kansalaiset kohtaavat kriisinhoidossa. Kohtaamisella ei tarkoiteta ainoastaan fyysistä kohtaamista, vaan kuulluksi ja ymmärretyksi tulemistä ja tiedontarpeen täyttymistä. (Huhtala ja Hakala 2007, 16-17.)

Tällainen kohtaamistilanne pyritään luomaan niin, että jokaisella olisi tietoa, mistä hakea apua hädässään. Viranomaisten tarkoitus ei ole kaitsea kansalaisia, mutta hädän keskellä ja hädästä selviytymisen kannalta tärkeä yhteisyyden tunne syntyy myötätunnosta. (Huhtala ja Hakala 2007, 17.)

Kriisiviestinnän avulla estetään myös lisävahinkoa aiheuttavan yleisen paniikin syntyminen. Kansalaisten turvallisuuden tunne perustuu luottamukseen tilanteesta selviytymiseen ja erityisesti luottamukseen siitä, että viranomaiset kykenevät hoitamaan kriisijä. (Huhtala ja Hakala 2007, 18.) Kriisissä tiedontarve korostuu, sillä tieto on toiminnan edellytys. Ihmiset eivät janoa tietoa ainoastaan rauhoittaakseen mieltään ja pelastaakseen itsensä, vaan tiedon saannin kautta myös huoli läheisistä lievittyy ja kansa-

laiset haluavat tietää, miten virnaomaiset odottavat heidän toimivan. (Huhtala ja Hakala 2007, 17.)

Tämän opinnäytetyön tarkoitus ei ole olla viestinnän tai tiedotusopin oppikirja, vaan tärkeää on ymmärtää, millaisen hinnan huonosta kriisin hoitamisesta voi joutua maksamaan. Ihmishenkien menettämisen lisäksi seurauksena on usein huhumylly, jonka pysäyttäminen vaatii paljon resursseja. Lisäksi kriisitilanteessa organisaation tai yhteisön saaman negatiivisen mediajulkisuuden kääntäminen takaisin myönteiseksi vaatii osaamista ja ehdotonta totuuden kertomista. (Huhtala ja Hakala 2007, 18-19.) Kriisiviestinnän onnistumiseksi tarvitaan yhteisesti sovittu strategia ja taktiikka (Ikävalko 2001, 123).

Kriisiviestinnän keskeiset periaatteet voidaan tiivistää seuraavasti (Opetushallitus, Opetusalan turvallisuusopas, 2012):

- tiedottamisen keskittäminen ja vastuutus
- suunnitelmallisuus
- luotettavuus, rehellisyys ja avoimuus
- nopeus ja tehokkuus
- monikanavaisuus ja tasapuolisuus.

Kriisitilanteessa, kuten päivittäisonnettomuuksissakin, viestinnän toteuttamisesta vastaa se henkilö, jolla on myös vastuu toiminnan johtamisen kokonaisuudesta. Yleensä tiedottamisvastuu pyritään sijoittamaan organisaatiossa mahdollisimman korkealle, mikä mahdollistaa paremmin viestinnän ja tiedottamisen yhdenmukaisuuden. (Opetushallitus, Opetusalan turvallisuusopas, 2012)

Julkishallinnon viestinnälle, joka koskee myös pelastustoimea, on määritelty päätehtävät, joille on määritelty soveltamisohjeet kriisitilanteessa valtionhallinnon viestintäsuosituksen mukaan (Huhtala ja Hakala 2007, 29).

1. **informointi** eli tietoa tapahtumien etenemisestä ja valtionhallinnon toiminnasta: Lehdistötiedottaminen, esitteiden ja julkaisujen tuottaminen ja esimerkiksi erilaiset kriisisivustot
2. **neuvonta** eli tarvittava käytännön tieto kansalaisille: Esimerkiksi puhelinpalvelu
3. **osallistumisen edistäminen:** Kriisissä kansalaisten halua auttaa ja neuvoa toisiaan korostuu
4. **kansalaiskeskustelu:** Kansalaiskeskustelun mahdollistaminen. Kriisissä kansalaiset valitsevat itse ne foorumit, jotka koetaan tehokkaimmiksi.

2.3 Onnettomuustiedottaminen

Suomessa viranomaistoiminta ja viranomaisten tekemät päätökset sekä asiakirjat ovat lähtökohtaisesti julkisia ja kenellä tahansa on oikeus saada niistä tietoja. (Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 1999/ 621) Suomen perustuslain 1999/ 731 12 §:n mukaan jokaisella on myös oikeus sananvapauteen. Nämä kaksi lain kohtaa toimivat ohjeena viranomaisen kaikelle viestinnälle ja tiedottamiselle.

”Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä” (1999/ 731 12 §).

Viranomaisen tulee tiedottaa avoimesti ja edistää kansalaisten tiedonsaantia omaan toimialaansa kuuluvista asioista. Pelastustoimelle tämä tarkoittaa velvollisuutta tiedottaa myös omaan toimialaansa kuuluvista onnettomuuksista, katastrofeista ja kriiseistä. (Rantala 2007, 7.)

Tarve onnettomuustiedottamiselle syntyy silloin, kun on tapahtunut onnettomuus. Millainen tiedottamisen tarve ja volyyymi tarvitaan, määräytyy onnettomuuden luonteen mukaan. Mitä vakavampi onnettomuus on kyseessä, sitä enemmän tapaus kiinnostaa

niin suurta yleisöä kuin mediaa ja tarvitaan enemmän resursseja tiedottamiseen. (Rantala 2007, 6-8.)

Pelastustoimen onnettomuustiedottaminen tapahtuu aina joko suoraan väestölle tai median kautta. Median kautta tieto käy ensin läpi niin sanotun toimittajanäkökulman. Toimittaja arvioi saamiaan tietoja ja havaitsemiaan tapahtumia, minkä jälkeen tapauksesta syntyy uutinen. Tämän uutisen merkittävyyttä mitataan yleensä sillä, miten laajasti uutinen julkaistaan eli miten hyvin tapaus ylittää uutiskynnyksen. (Rantala 2007, 6-7.) Suoraan väestölle tiedottaessaan viranomaisen päättää itse tiedotteensa julkaisemisesta, kohderyhmästä ja mitä kanavia tiedottamiseen käytetään.

Velvollisuuden lisäksi julkisuus on pelastustoimelle myös mahdollisuus. Tiedottamisen avulla rakennetaan pelastuslaitoksen julkisuuskuvaa ja ylläpidetään sitä. Nopea ja avoin tiedottaminen lisää ihmisten luottamusta pelastustoimen osaamisesta ja viranomaisten kyvystä pystyä hoitamaan erilaisia kriisitilanteita. Onnettomuustiedottamisen piilofunktiona kansalaisille annetaan aineksia myönteisten mielikuvien syntymiseen omasta pelastuslaitoksesta ja sen toiminnasta (Rantala 2007, 12).

Julkisuuskuvan luomisen ja kansalaisten tiedonhalun tyydyttämisen lisäksi aktiivisella onnettomuustiedottamisella on myös muita funktioita. Uutisten kirjoittajat eli toimittajat tarvitsevat uutisilleen tietolähteitä ja aineistoa. Jotta pelastushenkilöstön työrauha säilyy onnettomuuspaikalla tulee mediaa palvella muun toiminnan ohella. Media uutisoi joka tapauksessa, mutta miten paljon esimerkiksi toimittaja haluaa viedä pelastustoiminnan johtajan aikaa itse pelastustoiminnasta, riippuu siitä, onko tietoa saatavilla. Varaamalla riittävä määrä henkilöstöresurssia onnettomuustiedottamiseen varmistetaan pelastushenkilöstön täysi keskittyminen pelastustoimintaan ja toisaalta ”hallitaan” onnettomuudesta syntyvien uutisten sisältöä. Mikäli parasta ja luotettavinta tietolähdettä eli pelastustoiminnan johtajaa ei ole toimittajan saatavilla, hankkii toimittaja tietonsa muilla tavoin. (Rantala 2007, 14-17.) Muut tavat tarkoittavat silloin yleensä silminnäkijöitä ja sivullisia, joiden tiedot tapahtuneesta saattavat olla hyvinkin yksipuolisia tai eivät vastaa todellista tilannetta.

Onnettomuustiedottamisen pääkohderyhmän eli vaarassa olevien ja heidän läheistensä lisäksi onnettomuus uutiset kiinnostavat joskus jopa varsin laajasti suurta yleisöä. Tämän

takia onnettomuus uutisointi on yksi hyvä tapa toteuttaa pelastustoimen yhtä perustettavaa eli onnettomuuksien ehkäisytyötä. Onnettomuus uutisten yhteyteen on hyvin luontevaa sijoittaa myös valistavaa ja neuvovaa informaatiota. Erityisesti vakavien onnettomuuksien jälkeen ihmisissä on havaittu eräänlainen herkkyykskausi, jolloin uutisointia seurataan tiiviisti ja ihmiset omaksuvat viranomaisen turvallisuusneuvonnan nopeasti. (Rantala 2007, 17.)

Kuitenkin on muistettava, että viranomaisen toiminnan julkisuusperiaatteen lisäksi kaikessa viranomaisen toiminnassa ja päätöksenteossa on noudatettava myös salassapitoperiaatetta. Yleisöjulkisuudella tarkoitetaan sitä, että jokaisella on oikeus saada tieto viranomaisen julkisesta asiakirjasta (Julkisuuslaki 9 §), mutta salassa pidettävästä asiakirjasta tietoja ei pääsääntöisesti anneta. (Julkisuuslaki 10 §)

Lisäksi pelastuslain 2011/ 379 86 §:ssä todetaan pelastusviranomaisen salassapitovelvollisuudesta seuraavasti:

”Pelastustoimen palveluksessa oleva tai pelastustoimintaan osallistuva sekä tämän lain 107 §:ssä tarkoitettu tutkintalautakunnan jäsen ja asiantuntija eivät saa pelastustoimeen kuulumattomalla tavalla käyttää hyödykseen eivätkä luvatta ilmaista muille tässä tehtävässään tietoon saamaansa seikkaa, jos siitä on laissa säädetty salassapitovelvollisuus taikka jos se koskee yksityistä liike- tai ammattisalaisuutta, taloudellista asemaa, henkilökohtaisia olosuhteita tai terveydentilaa.

Salassa pidettävän tiedon ilmaisemisesta viranomaiselle tai julkista tehtävää hoitavalle toimielimelle säädetään lailla. Vaitiolovelvollisuus ei estä ilmaisemasta sellaista tietoa, jonka ilmaiseminen on yksittäistapauksessa tarpeen hengen tai terveyden suojaamiseksi tai huomattavan ympäristö- tai omaisuusvahingon välttämiseksi.”

2.4 Tiedontarpeet

Kriisitilanteessa tiedontarpeita on monenlaisia. Vaarassa olevat, heidän läheisensä, muut ihmiset, yhteistoimintaviranomaiset ja media kaipaavat kaikki tietynlaista informaatiota. Kansalaiset kaipaavat tietoa siitä, mitä on tapahtunut ja tulee tapahtumaan, mediaa kiinnostaa tilanteen eteneminen kerronnallisessa mielessä ja yhteistyöviranomaiset haluavat ylläpitää yhteistä tilannekuvaa tehokkaan toiminnan takaamiseksi.

Vaikka ensisijaisesti tietoa tulee jakaa niille, joiden henki, terveys tai omaisuus ovat uhattuna, tulee muistaa, että varsinkin suuremmat onnettomuudet ja suuronnettomuudet synnyttävät ihmisissä yhteisöllisyyden ja kokemuksellisuuden tunteita. Sosiologi Matti Virtanen on tutkinut yhteisöllisyyden syntymistä kriisitilanteissa soveltamalla sosiologi Karl Mannheimin teoriaa kokemuksellisesta sukupolvesta ja sen avainkokemuksesta (Virtanen 2011, 22-35; Huhtala, Hakala 2007, 14).

Teorian mukaan ensimmäinen tekijä on samanikäisyys, mikä ei vielä itsessään luo ihmisten tuntemaa yhteenkuuluvuutta. Toinen tekijä on kokemuksellisuus, joka syntyy ihmisten, kun jokin tapaus synnyttää yhdessä eletyn ja koetun avainkokemuksen. Kolmas tekijä on mobilisoituminen eli sukupolven sisällä syntyvät ryhmittymät, jotka alkavat ajaa hyväksi koettuja asioita. (Huhtala, Hakala 2007, 149.)

Mannheimin teorian kaltainen yhteisöllinen avainkokemus syntyy nykypäivänä hyvin usein median tuottamana. Media jäsentää ihmisten kokemuksia surusta ja menetyksistä sekä myötätunnon jakamisesta. Media mahdollistaa ihmisryhmien mobilisoitumisen, kuten eri järjestöjen avustuskeräyksissä, mutta toisaalta median yhteisöllisyyttä korostava vaikutus näkyy siinä, että esimerkiksi viranomaisia ja heidän toimiaan arvioidaan entistä enemmän henkilöiden ja organisaation mediaesiintymisen perusteella. (Huhtala, Hakala 2007, 150.)

Tärkeää on ymmärtää, että viestintä ja tiedottaminen eivät ole ainoastaan selkeiden faktojen, käskyjen, määräysten ja ohjeiden esittämistä, vaan yhtä tärkeää on ottaa huomioon ihmisten psykologinen puoli. Tiedottamiseen käytettäviä kanavia on nykypäivänä useita perinteisen lehtitiedottamisen lisäksi ja tämän myötä ihmisten tiedon halu ja tiedontarpeet ovat kasvaneet.

3 VAARATIEDOTTAMINEN

Laki vaaratiedotteesta (466/2012) astui voimaan 1.6.2013. Uudella lailla viranomaisten onnettomuudenaikainen viranomaistiedottaminen koki suuren muutoksen. Lain voimaan astumiseen asti käytössä olleet hätätiedote ja muu viranomaistiedote korvattiin vaaratiedotteella.

Tässä opinnäytetyön kolmannessa luvussa käydään läpi, mikä on vaaratiedote, miten se annetaan ja mitä muutoksia uusi laki on tuonut viranomaistiedottamiseen. Vaaratiedottamisen lähettämisprosessia käsitellään pääsääntöisesti onnettomuuspaikalta Yleisradion toimintaan vaaratiedotteen lähettämiseksi asti. Tiedotteen lähettämisen teknistä toteutusta käydään läpi siten, kun se on väestön varoittamiseen kuluvaan viiveeseen ymmärtämisen kannalta olennaista.

Lisäksi tässä luvussa käsitellään vaaratiedotteen kirjoittamista ja kääntämistä, sillä muun muassa vaaratiedotelain 8 § :ssä, joka koskee tiedotteiden kääntämistä ruotsiksi ja tarvittaessa myös saameksi, on herättänyt keskustelua niin kansalaisten, median kuin viranomaistenkin keskuudessa.

Viranomaistiedotteiden lähettämistä Ahvenanmaalla ei tässä opinnäytetyössä käsitellä, sillä Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991) 18 §:n 6. kohdan mukaan maakunnalla on lainsäädäntövalta asioissa, jotka koskevat yleistä järjestystä ja turvallisuutta kyseisen lain 27 §:n 27., 34. ja 35. kohdassa säädetyin poikkeuksin, sekä palo- ja pelastustointa. Ahvenanmaalla on oma järjestelmä viranomaistiedotteiden antamista varten ja maakunnan viranomaiset päättävät itse viranomaistiedotteiden antamisesta ja välittämisestä väestölle tiedoksi. Ahvenanmaan maakuntahallinnolla ei myöskään ole toimivaltaa antaa vaaratiedotelaissa tarkoitettua vaaratiedotetta.

3.1 Käsitteet

Ennen 1.6.2013 käytössä olleet:

Hätätiedote

Ihmisten henkeen, terveyteen tai omaisuuteen kohdistuvan välittömän vaaran taikka huomattavan omaisuus- tai ympäristövahingon välittömän uhan torjumiseksi annettava viranomaistiedote.

Muu viranomaistiedote

Ihmisten tai omaisuuden suojelemiseksi annettavaa viranomaistiedote tilanteessa, jossa ihmishenkiin tai omaisuuteen kohdistuva uhka ei ole välittömän.

1.6.2013 voimaan tulleet:

Vaaratiedote

Toimivaltaisen viranomaisen antama tiedote, jonka tarkoitus on varoittaa vaarallisesta tapahtumasta. Tarpeen vaatiessa tiedote myös ohjeistaa, miten suojautua vaaralliselta tapahtumalta tai sen seurauksilta ja miten välttää vaaratilanteita.

Toimivaltainen viranomainen

Viranomaiset, joilla oikeus antaa vaaratiedote.

Pelastusviranomaiset, poliisilaitokset, rajavartiolaitos, Häätäkeskuslaitos, Poliisihallitus, Poliisihallituksen alaiset valtakunnalliset yksiköt, Säteilyturvakeskus, Ilmatieteen laitos, Liikennevirasto, Liikenteen turvallisuusvirasto, Elintarviketurvallisuusvirasto Evira, sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira, lääkealan turvallisuus- ja kehittämiskeskus Fimea sekä kaikki ministeriöt

3.2 Vanhasta tavasta vaaratiedottamiseen

Pelastusviranomaisen toimintaan on aina kuulunut varsinaisen sammutus- ja pelastustoiminnan lisäksi myös väestön varoittaminen uhkaavasta tai välittömästä vaarasta ja lisävahinkojen estäminen. Palokuntatoiminnan alkuaikoina muiden ihmisten varoittamisesta tulipalon sattuessa vastasivat erityiset palovahdit tai yövahdit, jotka kiertäen tai tähystäen valvoivat kylien ja kaupunkien turvallisuutta. Nykypäivään verrattuna nämä vahdit olivat oman aikakautensa hätäkeskuspäivystäjiä ja tiedottajia, sillä heidän tehtäviinsä ei kuulunut itse tulipalojen sammuttaminen. (Paloalan tiedotusopas 1988, 49-53.)

Yhteiskunnan kehittyessä, kaupunkirakenteen muutoksen myötä, erilaisten teknisten sovellusten kautta ja viranomaistoiminnan kehittyessä edellä mainituista vaihteista alettiin luopua ja siirryttiin järjestelmään, jossa tulipalon tai muun onnettomuuden havainnut tekee itse ilmoituksen viranomaiselle. Aikaisemmin kansalaisia varoitettiin uhkaavasta vaarasta ja heitä kutsuttiin auttamaan pelastustoimissa, mutta nykymuotoisessa järjestelmässä kansalainen tekee itse hälytyksen, johon viranomainen vastaa toiminnallaan. Tästä toiminnasta raportoi seuraavaksi joko viranomainen itse tai media – tilanteen aikana tai jälkikäteen.

Kesäkuussa 2013 voimaan astuneen vaaratiedotelain ja –käytännön niin sanottu pohja alkaa kuitenkin varsinaisesti vuodesta 1985, jolloin Sisäasiainministeriön pelastusosasto antoi ohjeen (441/ 705/ 85) tiedottamisesta onnettomuus- ja vaaratilanteissa. Tässä ohjeessa määriteltiin ensimmäistä kertaa virallisesti väestön tiedottamisen perusteet, tarkeisuus sekä keinot, miten viranomainen voi kansalaisia onnettomuus- ja vaaratilanteessa varoittaa. Kyseisessä vuonna 1985 julkaistussa ohjeessa mainitaan myös ensimmäisen kerran viranomaisen lähettämät ja Yleisradio Oy:n valakunnalliseen radio- ja tv-verkkoon välittämät *pelastuspalvelutiedotukset*.

Pelastuspalvelutiedotuksilla tarkoitettiin viranomaisten antamia tiedotuksia, joilla oli tarkoitus varoittaa suuria ihmisjoukkoja ja jakaa toimintaohjeita. Oikeus tällaisten tiedotusten antamiseen oli määrätty pelastustoimintaa johtavalle palo-, ilmailu- ja rajavartiolaitosviranomaiselle. Poliisin poliisitiedotuksille oli olemassa omat ministeriön pelastusosaston laatimat ohjeet. Yleisradio Oy:n kanssa oli sovittu, että tällaiset tiedotukset luettiin joko niin sanottuina välitiedotuksina normaalin ohjelman välissä, ohjelmien yh-

teydessä tai erityistapauksissa erottamalla tietty alueverkko tai lähetinasema valtakunnallisesta verkosta. Lähtökohtaisesti pelastuspalvelutiedotukset olivat alueellisia, mutta ohjeessa mainitaan myös, että nopeimmin tiedotus saadaan luettua radion valtakunnallisessa verkossa. (Paloalan tiedotusopas 1988, 20-22.)

Esimerkkejä siitä, millaisissa tilanteissa pelastuspalvelutiedotuksia viranomaisen tulisi käyttää, ohjeessa ei annettu, mutta säteily- tai kaasuvaaran uhatessa väestöhälyttimien ja kaiutinkuulutusten käyttämisestä muistutettiin (Paloalan tiedotusopas 1988, 22-23).

Lokakuussa 2003 voimaan astuneessa valtioneuvoston asetuksessa viestintämarkkinoihin liittyvästä varautumisvelvollisuudesta ja viranomaistiedotteiden välittämismuutoksesta mainitaan ensimmäisen kerran viranomaistiedotteet ***hätätiedote ja muu viranomaistiedote***. Vuonna 2004 liikenne- ja viestintäministeriö julkaisi ohjeen viranomaistiedotteiden lähettämisestä, jossa myös listattiin, missä tilanteissa kyseisiä tiedotteita tulisi käyttää.

Hätätiedote oli tarkoitettu tilanteisiin, joissa uhka tai vaara ihmisille tai ympäristölle oli välitön. Tällaisiksi tilanteiksi katsottiin muun muassa ydinvoimaan liittyvät onnettomuudet, vakava vaarallisten aineiden onnettomuus ja muut sellaiset vaaratilanteet, joista aiheutuu välitön tarve varoittaa väestöä, kuten muille ihmisille vaarallisen henkilön liikkeelläolo tai välitön terveysvaara. (Liikenne- ja Viestintäministeriön valmiusohje 1/2004, 2-3.)

Muu viranomaistiedote oli viranomaistiedote, joka välitettiin väestölle kun uhka tai vaara ihmisille tai ympäristölle ei ollut välitön, mutta vaati kuitenkin nopeaa tiedottamista väestölle. Tällaisiksi tilanteiksi määriteltiin esimerkiksi kadonneita ihmisiä koskevat tiedotteet, ilmoitukset virheellisesti annetusta yleisestä hälytysmerkistä tai ilmoitukset teleliikenteen häiriön vaikutuksista hätäilmoitusten vastaanottoon. (Liikenne- ja Viestintäministeriön valmiusohje 1/2004, 2-3.)

Vuoden 2003 asetuksessa viranomaistiedotteiden välittämisestä päättäväksi viranomaisiksi määrättiin pelastus-, poliisi- ja rajavartiolaitosviranomaiset. Lisäksi Yleisradio Oy:llä oli velvollisuus välittää myös Ilmatieteenlaitoksen ja Säteilyturvakeskuksen ensimmäinen hätätiedote. (VN:n asetus viestintämarkkinoihin liittyvästä varautumisvelvollisuudesta,

3 §).

Nyt voimassa oleva vaaratiedotelaki astui voimaan kesäkuussa 2013 ja se toi mukanaan *vaaratiedotteen*, jolla tarkoitetaan toimivaltaisen viranomaisen antama tiedotetta, jonka tarkoitus on varoittaa vaarallisesta tapahtumasta. Tarpeen vaatiessa tiedote myös ohjeistaa, miten suojautua vaaralliselta tapahtumalta tai sen seurauksilta ja miten välttää vaaratilanteita.

Uuden lain myötä toimivaltaisten viranomaisten määrä kasvoi aikaisemmasta kolmesta sekä Ilmatieteenlaitoksesta, Säteilyturvakeskuksesta ja ministeriöistä nykyiseen neljään toista. Tyypillisimmiksi tilanteiksi, joissa vaaratiedotetta tulisi Sisäministeriön Vaaratiedoteoppaan mukaan käyttää luetellaan seuraavat:

1. Ihmisille vaarallisen henkilön, henkilöryhmän tai elimen toiminta
2. Poikkeuksellisen voimakas myrsky tai muu nopeasti kehittyvä vaarallinen sääilmiö
3. Vakava vaarallisiin aineisiin liittyvä onnettomuus
4. Vaarallisen savun leviämisen ympäristöön aiheuttava tulipalo
5. Laajat ja vakavat seuraukset aiheuttava liikenneonnettomuus
6. Välitön terveysvaara (esim. saastunut vesi tai vaarallinen elintarvike)
7. Hätänumeroon 112 soittamisen tai meripelastuksen hälytysnumeroon soittamisen äkillinen estyminen laajalla alueella (teleliikenteen häiriö, hätäkeskuksessa tapahtunut onnettomuus, normaaliolojen häiriötilanne)
8. Vakava ydinvoiman käyttöön liittyvä onnettomuus
9. Ilmoitus vaaratilanteen olemisesta ohi

Aikaisemmasta käytännöstä poiketen vaaratiedotetta ei voi kuitenkaan käyttää erheellisesti väestöhälyttimellä annetusta hälytysmerkistä tiedottamiseen (Vaaratiedoteopas 2013, 9).

Lain ja käytännön muuttamisen tarkoituksena oli viranomaistiedotteiden terminologian selkeyttäminen, huolehtia kielilainsäädännön velvoitteiden toteutumisesta vaaratiedotteita annettaessa ja antaa viranomaisille toimivaltaperustaa sekä konkreettisia toimintaohjeita, sillä aikaisemman viranomaistiedotteiden antamiseen liittyvän laintasoisen

sääntelyn koettiin olleen suppeaa. (HE 31/2012, kohdat 1.3 ja 2.)

3.3 Vaaratiedotteen lähettäminen

Vaaratiedote on viranomaistiedote, joka on tarkoitettu annettavaksi ainoastaan silloin, kun se on välttämätöntä väestön varoittamiseksi ja, kun vaaratiedotteen voidaan katsoa olevan tehokkain ja tarkoituksenmukaisin keino siihen. Tiedotteen lähettämistä tulee aina arvioida suhteessa tapahtuman aiheuttamaan vaaraan sekä tiedotteen perusteltavuuteen vaaratiedottamisen näkökulmasta. Kynnyskysymyksinä vaaratiedotteen lähettämiseksi voidaan pitää seuraavia: aiheuttaako tapahtuma hengen- tai terveysvaaran tai aiheuttaako tapahtuma vaaran omaisuuden vaurioitumiselle tai tuhoutumiselle merkittävässä määrin? (Vaaratiedoteopas 2013, 5.)

Vaaratiedote lähetetään aina radiossa valtakunnallisesti kaikille Yleisradio Oy:n radiokanaville sekä pitkäaikaisen toimiluvan saaneille kaupallisille radiokanaville. Lisäksi niin halutessaan vaaratiedotteen antava viranomais- tai viranomainen voi päättää, että tiedote näytetään myös televisiossa niin sanottuna ruutukehänä, jossa vaaratiedotteen teksti kulkee kuva-ruudun yläosassa. Yleisradiolla on oikeus käyttää omaa harkintavaltaansa siinä, että julkaistaanko annettu vaaratiedote myös Teksti-TV:ssä ja Yleisradion verkkosivuilla. (Vaaratiedoteopas 2013, 5.)

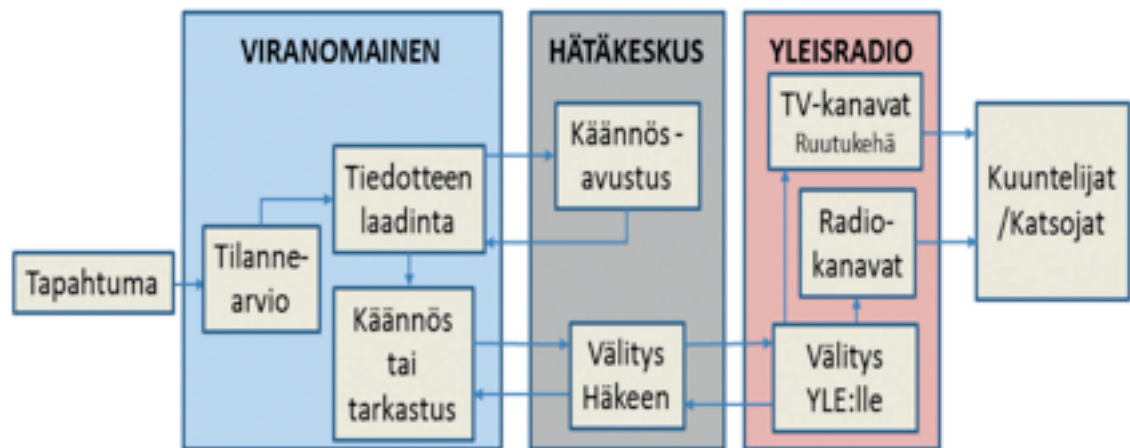
Vaaratiedotelaki itsessään ei muodosta radio- ja tv-toiminnanharjoittajille velvoitetta välittää vaaratiedotteita korvauksetta, jos se on tarpeen ihmishengen tai omaisuuden pelastamiseksi taikka yhteiskunnan turvallisuuden turvaamiseksi, vaan tästä velvoitteesta säädetään erikseen radio- ja tv-toiminnasta annetussa laissa 744/1998. Yleisradion velvollisuudesta välittää viranomaistiedotteita ja varautua hoitamaan radio- ja tv-toimintaa poikkeusoloissa säädetään laissa Yleisradio Oy:stä (1380/1993).

Vaaratiedotteen antajan tulee olla toimivaltaisen viranomaisen edustaja tai viranomais-toiminnasta vastaavan organisaation johtaja tai sen toiminnasta vastaava. Tilanteissa, joissa tarvitaan väestön varoittamista ja toimintaan osallistuu useita viranomaisia, vaaratiedotteen antaa tilanteen yleisjohdosta vastaava viranomais- tai viranomainen. Muiden viranomaisten varoitukset ja toimintaohjeet liitetään osaksi johtavan viranomaisen antamaa vaaratiedo-

tetta. (Vaaratiedoteopas 2013, 7.)

Ennen vaaratiedotteen lähettämistä tulee harkita, onko tapahtuneesta tilanteesta riittävä tilannetietoisuus, mitä muita tapoja väestön varoittamiseen olisi käytettävissä, onko vaaratiedotteen julkaisemisen jälkeiseen toimintaan, esimerkiksi median kiinnostumiseen, varauduttu riittävästi ja onko riittävästi pohdittu, mitä tapahtuu, jos vaaratiedote annetaan tai jätetään antamatta. (Vaaratiedoteopas 2013, 9.)

Käytännössä vaaratiedotteen lähettäminen tapahtuu kuvan kaksi mukaisella tavalla.

Kuva 2. Vaaratiedottamisen prosessi (Vaaratiedoteopas 2013, 4)

Viranomaistoimintaa onnettomuus- tai vaaratilanteessa johtava henkilö tekee tapahtuneesta tilannearvion ja päättää, onko vaaratiedotteen antaminen tarpeellista. Vaaratiedotteen antava viranomainen laatii tiedotteen ja kääntää sen ruotsiksi sekä tarvittaessa saameksi. Mikäli viranomainen ei pysty itse kääntämään tiedotetta on hätäkeskuksilla velvollisuus vaaratiedotelain 8 §:n mukaan tarjota apua kääntämiseen. Vaaratiedotteen antava viranomainen vastaa kuitenkin aina itse tiedotteen ja käännöksen sisällöstä, minä takia hätäkeskus aina varmistaa tiedotteen oikeellisuuden tekemällä vastasoiton tiedotteen antavalle viranomaiselle.

Valmis tiedote toimitetaan hätäkeskukseen joko sähköpostilla tai faksilla. Vain erityisti-

lanteissa hätäkeskus voi vastaanottaa vaaratiedotteen saneluna, mutta silloinkin tiedotteen oikeellisuus varmistetaan lukemalla sanelu tiedotteen antavalle viranomaiselle. Mikäli tiedottava virnaomainen ei pysty sanelemaan tiedotetta sekä suomeksi että ruotsiksi, hätäkeskus avustaa tiedotteen kääntämisessä, kuten aikaisemmin on todettu.

Hätäkeskus välittää varmennetut vaaratiedotteet Yleisradion Pasilan toimipisteeseen, josta vaaratiedotteen vastaanottanut henkilö tekee vastasoiton tiedotteen välittäneeseen hätäkeskukseen varmistaakseen vaaratiedotteen aitouden. Yleisradion kytkentäkeskus välittää vaaratiedotteen faksilla YLE Radio Suomen toimitukseen, jossa päivystysvuorossa oleva toimittaja vastaanottaa tiedotteen ja lukee sen välittömästi suomeksi ja ruotsiksi saatuaan siihen kytkentäkeskukselta luvan. Vaaratiedotteita ei soviteta tiettyyn kellonaikaan tai ohjelmaväliin, vaan tiedote välitetään niin sanottuna valtakunnallisena pakkosyöttönä viivytyksettä. Tekstin alussa ja lopussa soitetaan varoitusääni, jonka tarkoituksena on kiinnittää kuuntelijoiden huomio tulevaan vaaratiedotteeseen.

Mikäli vaaratiedotteen halutaan näkyvän myös televisiossa Yleisradion kytkentäkeskus lähettää julkaistavan vaaratiedotteen myös YLE Uutisten toimitukseen ja tv:n kytkentäkeskus lähettää vaaratiedotteen ruutukehänä tv-verkkoon sekä harkinnan mukaan myös Teksti-TV:n sivulle 112 ja verkkosivuille.

Jos vaarallinen tapahtuma tai sen seuraukset kohdistuvat saamelaiskäräjistä annetun lain (974/1995) 4 §:n mukaiselle saamelaisten kotiseutualueelle, vaaratiedote on mainitulla alueella annettava lisäksi saamen kielellä (Vaaratiedotelaki 466/ 2012 6 §). Suomessa puhutaan kolmea eri saamen kieltä: inarinsaamea, koltansaamea ja pohjoissaamea. Vaaratiedotteen antaminen saameksi ei ole automaatio, kuten kaikkien vaaratiedotteiden antaminen sekä suomeksi että ruotsiksi.

Myöskään Häätäkeskuslaitoksella ei ole velvoitetta kääntää vaaratiedotetta saameksi, vaan käytännössä saamenkielisen vaaratiedotteen lähettäminen tapahtuu siten, että viranomaisen tiedote välitetään häätäkeskuksen kautta Yleisradiolle, joka ottaa yhteyttä omiin päivystäviin saamenkielisiin YLE Saamen toimittajiinsa, jotka lukevat suomenkielisen tiedotteen saameksi nauhalle ja välittävät tämän lukemansa nauhan takaisin Yleisradion kytkentäkeskukseen.

Kaikille kolmelle saamenkielelle on omat lukijansa, mutta jotkin toimittajista hallitsevat kahden tai kaikkien kolmen saamen puhumisen. Yleisradion kytkentäkeskus ottaa yhteyttä puhelimitse päivystäjiin ja kertovat tulevasta vaaratiedotteesta. Päivystävillä lukijoilla on käytössään mobiilisovellus, jonka avulla he näkevät tiedotteen älypuhelimensa näytöltä ja pystyvät lukemaan tiedotteen suoraan Yleisradiolle välitettäväksi äänitiedotoksi. Myös saamenkielisten vaaratiedotteiden sisällöstä ja tiedotteen oikeellisuudesta vastaa vaaratiedotteen antanut viranomainen (Vaaratiedotelaki 466/ 2012 8 §).

Vaaratiedotteen antava viranomainen päättää myös kuinka monta kertaa ja kuinka usein vaaratiedotetta toistetaan. ”*Mikäli vaarallisen tapahtuman arvioidaan jatkuvan pitkään, tarve vaaratiedotteen toistamiselle on suurempi kuin tilanteissa, joissa vaarallinen tapahtuma on lyhytkestoisempi.*” (Vaaratiedoteopas 2013, 10.)

Vaaratiedote on vain osa viranomaisen muuta tiedottamista. Lähes poikkeuksetta vaaratiedote luo tarpeen myös mediatiedotteen laatimisille ja joissakin tilanteissa tiedotteiden ja tiedotustilaisuuksien kysyntä voi kestää jopa päiviä tai viikkoja. (Vaaratiedoteopas 2013, 14.)

”*Vaaratiedotteen antaminen tarkoittaa aina, että yhteiskunnassa on juuri tapahtunut tai tapahtumassa väestön turvallisuutta tai omaisuutta vakavasti uhkaava onnettomuus tai vaaratilanne. Väestön varoittamisen ohella tiedote antaa medialle signaalin ryhtyä välittömästi ja valppaasti seuraamaan tilanteen kehittymistä.*” (Vaaratiedoteopas 2013, 14.)

3.4 Kirjoittaminen ja kääntäminen

Informaation määrä on nyky-yhteiskunnassa valtava ja tämän päivän tiedotuskieleltä vaaditaan ytimekkyyttä ja iskevyyttä (Ikävalko 2001, 250). Mitä enemmän informaatio-tarjontaa on, sitä tarkemmin tiedotteet tulee suunnata oikein ja selkeästi.

Tunnusomaista tehokkaalle tiedotuskielelle on Ikävalkon mukaan (Ikävalko 2001, 250), että

- tärkein asia selviää 2-3 ensimmäisestä lauseesta
- jokainen lukija ymmärtää tekstin ensi lukemalla
- teksti antaa tietoa eikä pyri herättämään tunteita
- asiat etenevät johdonmukaisesti tärkeimmästä vähemmän tärkeään
- teksti on kielellisesti sujuvaa ja virheetöntä.

Tehokkaalla ilmaisulla nopeutetaan lukijan asian omaksumista ja vältetään se, että lukija poimii tiedotteesta jonkin merkityksettömän yksityiskohdan ja täten ohittaa itse pääasian. Tällainen informatiivinen kirjoittaminen vaatii pelkistämistä vastaanottajien ehdoilla. (Ikävalko 2001, 250.)

Kuten minkä tahansa muunkin tiedotteen kirjoittamisessa, myös vaaratiedotteen laatimisessa on otettava huomion kenelle se on ensisijaisesti tarkoitettu. Vaaratiedotteella pyritään varoittamaan vaara-alueella olevaa väestöä, joten se ei ole sama asia kuin medialle tarkoitettu informatiivinen uutistiedote.

Vaaratiedotteesta tekee poikkeavan muihin tiedotteisiin verrattuna sen syntyprosessi. Vaaratiedotteen antamispäätös tulee tehdä nopeasti vaarallisen tilanteen syntymisestä ja tiedotteen läpäisevyys on omaa luokkaansa. Tiedotteen sisältöä tai kieliasua ei muokata matkalla, vaan se julkaistaan väestölle juuri sellaisena, kun se on viranomaisen käsistä lähtenyt liikkeelle. (Vaaratiedotepas 2013, 11.)

Hyvän vaaratiedotteen ominaisuuksia Vaararaetiedoteoppaan mukaan ovat

- tekstin yksiselitteisyys
- tekstissä ei ole asiantuntija- tai viranomaistermejä
- teksti on selkeää yleiskieltä ilman vaikeita lauserakenteita
- teksti on lyhyt ja pelkistetty, mutta tarjoaa riittävästi tietoa
- teksti ei lietso paniikkia tai herätä pelkoa vastaanottajissa.

Minkä tahansa hyvän tiedotteen tai uutisen tulee vastata neljään peruskysymykseen: missä – milloin – mitä – miten. Lisäksi vaaratiedotteen lopusta tai alusta tulee ilmetä vaaratiedotteen antanut viranomaistaho, esimerkiksi Helsingin pelastuslaitos.

Vaaratiedotelain mukaan vaaratiedote tulee antaa saman aikaisesti molemmilla kotimaisilla kielillä. Kääntämiselle tämä vaatimus tuo omat erityispiirteensä – nopea aikataulu ja korkea luotettavuusvaatimus. Luotettavuudella tarkoitetaan sitä, että kuten alkuperäisenkin tiedotteen myös käännöksen tulee olla kirjoitettu niin ettei se anna mahdollisuutta väärinkäsityksille.

Mikäli vaaratiedotteen antava viranomainen ei pysty kääntämään tiedotetta itse on hätäkeskus velvollinen avustamaan kääntämisessä. Mikäli hätäkeskukseltakaan ei löydy riittävää osaamista käännöksen tekemiseen, välittää se tiedotteen eteenpäin käännettäväksi. Tällöin kyseeseen tulee usein ammattikielenkääntäjä, joka ei välttämättä ole perehtynyt viranomaistoimintaan. (Vaaratiedoteopas 2013, 11-12.)

Lyhyesti *kääntäminen* voidaan määritellä siten, että käännettäessä ilmaistaan tulokielen keinoin se, mikä on jo ilmaistu lähtökielen keinoin. Kyse ei ole varsinaisesti kielen kääntämisestä, sillä harvoin käännöksen avulla välitetään kieltä itseään, vaan käännöksen tehtävänä on välittää sisältöä ja merkityksiä. (Vehmas-Lehto 2002, 12.)

Usein helposti ajatellaan, että kääntäminen on yksinkertainen prosessi, johon pystyy kuka tahansa, kunhan hallitsee vähänkään vierasta kieltä tai on esimerkiksi kaksikielinen. Niin sanotuissa työmaakäännöksissä, joiden avulla tilataan jotakin, otetaan yhteyttä ulkomaalaisiin yhteistyötahoihin ja niin edelleen, tällainen ajattelu yleensä riittää, mut-

ta lähtökohtaisesti kääntäminen on monimutkainen prosessi, jonka aikana kääntäjä joutuu pohtimaan monenlaisia asioista, kuten miten välittää kaikki halutut asiat luontevasti ja riittävällä tarkkuudella. (Vehmas-Lehto 2002, 16.)

Yksi tärkeimpiä aiheita tekstin kääntämisessä tai puheen tulkkauksessa on suhtautuminen lähtötekstiin ja tulokielen vaatimuksiin eli siihen miten pitäisi kääntää. Tällaisia käännoisihanteita on karkeasti jaoteltuna kolme: *mielivaltainen kääntäminen, muodollinen vastaavuus ja niin sanottu vapaa käännois*. (Vehmas-Lehto 2002, 26.)

Viranomaisen viestinnässä ja tiedottamisessa edellä mainituista ihanteista ensimmäinen eli mielivaltainen kääntäminen ei ole millään tavalla suositeltava tapa tehdä käännoiksiä, sillä nimensä mukaisesti *mielivaltaisessa käännoisessä* kääntäjällä on ollut oikeus muokata tekstiä vapaasti, lyhentää tai pidentää sitä ja esimerkiksi muuttaa sisältöä. (Vehmas-Lehto 2002, s.26) Sen sijaan muodollinen vastaavuus ja vapaat käännoiset ovat myös viranomaistekstien ja puheiden arkea. *Muodollinen vastaavuus* tarkoittaa lyhyesti sitä, että lähtötekstin muodosta poiketaan niin vähän kuin mahdollista ja *vapaan käännoisen* perusajatuksena on välittää tarkasti lähtötekstin sisältö pyrkien samalla kuitenkin tekemään käännoisen kieliasusta luontevaa tulokieltä. (Vehmas-Lehto 2002, 26-29.)

Sen lisäksi, miten ja mitä niin sanottua käännoisihannetta noudattaen kääntäminen tapahtuu, on kääntämistyössä aina huomioitava myös käännoisen vastaanottaja. Vastaanottajan huomioiminen ilmenee kääntämisessä muun muassa siten, että kieliopin oikeellisuuden lisäksi käännoisen kieliasusta pyritään tekemään ärsyttämätön, luonteva, selkeä ja luettava. Lähtökohtana on, että kääntämisessä pyritään käyttämään keinoja, joita tulokielinen henkilö mieluiten käyttäisi eikä ainoastaan tyydytä käyttämään keinoja, joita tulokieleessä voi käyttää. (Vehmas-Lehto 2002, 116-117.)

Tekstien kääntäminen ja puheen tulkkauksessa eivät ole siis ainoastaan mekaanista sanojen vastineiden löytämistä ja laittamista oikeaan järjestykseen, vaan kääntäminen on aina oma prosessinsa, johon tulisi jokaisen työssään tekstejä käsittelevän viranomaisen perehtyä. Toisaalta kyse on asiakaspalvelusta, mutta toisaalta myös halutun viestin oikeanlaisesta vastaanottamisesta kaikissa kohderyhmissä – myös muuta kuin suomea puhuvissa.

3.5 Miten muualla maailmassa toimitaan?

Muutamaa muuta maata Suomen lisäksi tarkasteltaessa käytännöt väestön varoittamiseksi muistuttavat pääpiirteittäin toisiaan. Väestön varoittamiseen käytettävien viranomaistiedotteiden nimet vaihtelevat maittain, mutta kriteerit tiedotteiden lähettämiseksi sekä tiedotuskanavat ovat lähes täysin samanlaiset kuin Suomessa.

Ruotsissa väestön varoittaminen viranomaistiedotteilla tapahtuu samalla tavalla kuin Suomessa ennen 2013 voimaan tullutta vaaratiedotelakia. Viranomaisen antamia tiedotteita kutsutaan tärkeiksi yleisötiedotteiksi (Viktig Meddelande till Allmänheten eli VMA). Pelastusviranomaisilla, säteilyturvallisuusviranomaisilla, poliisilla, tartuntatauti-lääkäreillä, sekä sellaisilla yrityksillä joiden toimintaan sisältyy vakava onnettomuusris-ki on oikeus antaa vaaratiedote eli Varningsmeddelande, joka vastaa Suomessa käytössä ollut hätätiedotetta. Lisäksi mainittujen tahojen lisäksi hallituksella, Regeringskanslietil-la ja kriisivalmiusviranomaisilla, kunnilla ja maakäräjillä, sähköverkkoyhtiöillä sekä sähköisen viestinnätoimiluvanhaltijoilla ja operaattoreilla on oikeus lähettää informaatiotiedotteita (Informationsmeddelande).

Vaaratiedote tulee välittää Ruotsissakin välittömästi, kun taas informaatiotiedotteille ei ole annettu samanlaista aikatavoitetta. Tiedotteet annetaan vain ruotsiksi. Radiossa väestölle tiedoksi välitettäviä tiedotteita voidaan kohdistaa alueellisesti, mutta televisiossa tiedotteet annetaan aina valtakunnallisena, koska käytössä ei ole tekniikkaa, jolla voitaisiin kohdistaa tiedotteita alueellisesti. Tiedotteiden lähettäminen on viranomaisille maksutonta. (HE 31/2012, 4.)

Tanskassa ei käytetä termiä vaaratiedote, vaan väestön varoittamiseen käytettävää viranomaisen antamaa tiedotetta kutsutaan valmiustiedotteeksi (Beredskabsmeddelande). Toimivalta valmiustiedotteen antamiseen on valtiollisilla, kunnallisilla ja alueellisilla viranomaisilla. Käytännössä valmiustiedotteita välittävä taho on poliisi, joka arvioi onko kysymyksessä sellainen tiedote, joka tulisi välittää väestölle tiedoksi valmiustiedotteena.

Tiedotteiden lähettäminen on viranomaisille maksutonta. Valmiustiedotteet välitetään pääsääntöisesti ainoastaan tanskaksi. Lain nojalla Danmarks Radio ja TV2/Danmark

A/S sekä niiden alueelliset toimijat ovat velvollisia välittämään väestölle tiedoksi valmiustiedotteita. Lisäksi väestöllä on mahdollisuus tilata viranomaisen tiedotteita SMS -tekstiviesteinä. (HE 31/2012, 4.)

Belgiassa tilanteessa, jossa väestöä tarvitsee varoittaa, viranomaisten tiedottaminen tapahtuu tiedotusvälineiden kautta. Radiota ja televisiota käytetään valtakunnalliseen ja alueelliseen varoittamiseen. Belgian sisäasiainministeriöllä on oma kriisikeskuksensa, josta on myös suora yhteys uutistoimisto Belgaan, joka vastaa Suomen STT:tä. Belgaan voidaan lähettää viranomaistiedotteita suoraan kriisikeskuksesta.

Tiedotteiden sisällöstä vastaa sisäasiainministeriön kriisikeskus, joka toimii yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa liittovaltio- ja aluetasolla. Tarvittaessa kriisikeskus koordinoi hallituksen vastuunalaisten ministereiden kanssa tiedotuksen sisällöstä. Kaikki tiedotteet käännetään sisäasiainministeriössä ranskaksi ja hollanniksi sekä tarvittaessa saksaksi, sillä Belgian viralliset kielet ovat hollanti, ranska ja saksa. (HE 31/2012, 4.)

Sveitsissä ensisijainen vastuu väestön varoittamisesta on kantoneilla eli osavaltioilla. Kantoniviranomaiset, kuitenkin käytännössä poliisi, voivat velvoittaa radioasemat lähettämään tiedotteita. Ydinsäteilyvaaran ollessa kyseessä hälytykset hoitaa kansallinen hälytyskeskus (Nationale Alarmzentrale).

Sveitsissä se millä kielellä tiedote annetaan, riippuu kunkin kantonin kielilaeista, mutta kansallisen hälytyskeskuksen maanlaajuiset tiedotteet annetaan kolmella kansalliskielellä: saksaksi, ranskaksi ja italiaksi. Sveitsissä kantoneilla on omat määräyksensä siitä, miten tiedotteet toimitetaan radioasemille. Koko maan kattavat varoitukset lähetetään kansalliselle radiolähetystoimintaan valtuutetulle radioasemalle ja vakavissa katastrofitilanteissa käytetään yleisesti radiovaroituksia. (HE 31/ 2012, 4.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUKSEN KUVAUS

Tämän tutkimuksen ja opinnäytetyön toteutustavaksi valikoitui kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimusote, sillä työssäni halusin selvittää, millaisiksi pelastustoimen valmiudet viranomaistiedottamiseen ja erityisesti vaaratiedottamiseen koetaan.

Viranomaisen tiedottamisen tulee olla luotettavaa, nopeaa ja tehokasta, joten olisi ollut täysin mahdollista vain mekaanisesti vertailla esimerkiksi annettujen hälytystietojen vastaavuutta tiedotteiden sisältöön ja, kuinka kauan hälytyksestä on kulunut siihen, että tiedote on annettu tai väestöä varoitettu. Tämä olisi vastannut kysymykseen täyttävätkö pelastusviranomaiset viranomaisen viestinnästä laissa annetut velvoitteet.

Työni tarkoituksena oli kuitenkin selvittää pelastustoimen *valmiuksia* eli tietoa, taitoa, osaamista ja asenteita tiedottamisen ja väestön varoittamisen osa-alueella. Tutkimukseni teoreettisena viitekehyksenä ovat tiedottamisen ja kriisiviestinnän periaatteet ja hyväksi havaitut toimintatavat, joita käsittelen kirjallisuuden pohjalta työni ensimmäisessä osassa. Opinnäytetyön toisessa, vaaratiedottamista käsittelevässä, osassa tutustuin niin kirjallisuuteen aiheesta kuin kävin itse vierailulla Yleisradion Pasilan toimipisteessä, josta vaaratiedotteiden lähettäminen fyysisesti tapahtuu. Haastattelin YLE Radio Suomen vastaavaa päätoimittajaa Minna Hannulaa ja pääsin hänen mukanaan kiertämään niin sanotusti vaaratiedotteen matkan Pasilassa, kuten tiedote oikeasti talossa kiertää ennen kuin se lopulta päätyy ulos radion ja/ tai television välityksellä. Lisäksi vaaratiedotelain soveltamista ja muun muassa Ahvenanmaata koskeviin kysymyksiin liittyen olin sähköpostitse yhteydessä Sisäministeriön pelastusosaston pelastusylitarkastaja Veli-Pekka Hautamäkeen.

Opinnäytetyöni aineistoksi sain Yleisradiolta käyttööni kopiot kaikista vuosina 2011-2013 annetuista hätä-, viranomais- ja muista viranomaistiedotteista sekä vaaratiedotteista. Yleisradion tiedotearkisto ei ole virallinen arkisto, mutta välitetyt tiedotteet säilytetään mahdollisten jälkiselvittelyjen ja toiminnan seurannan vuoksi. (Vastaavan tuottajana Minna Hannulan haastattelu)

Pientä osaa kvantitatiivista eli määrällistä tutkimusotetta työssäni kuvaa kappale 5.1 Tilastot, jossa olen mekaanisesti käynyt läpi kaikki annetut tiedotteet, laskenut niiden

määrät vuosittain sekä selvittänyt PRONTO –tietokannan avulla onnettomuustyyppit, joissa tiedotteita on annettu. Otanta on melko pieni, mutta se kuvaa hyvin aikaa ennen uuden vaaratiedotelain voimaan astumista, sillä hätätiedotteen ja muun viranomaistiedotteen antaminen on ehtinyt muodostua jollain tasolla rutiiniksi viranomaisille ja toisaalta pidemmältä seurantaväliltä vaaratiedotteita ei ollut edes saatavilla.

Tämän tutkimuksen tärkeimmät osat ovat kuitenkin annettujen tiedotteiden sisällön tarkastelu, tiedotteiden käännösten vastaavuuden tarkastelu sekä tehdyt teemahaastattelut aiheesta *Pelastustoimen valmiudet vaaratiedottamiseen*. Tätä tutkimusta varten teemahaastattelin neljän eri pelastuslaitoksen, Pohjois-Karjala, Pohjanmaa, Päijät-Häme ja Lappi, edustajia. Haastateltaviksi valikoitui henkilöitä, jotka ovat joutuneet työssään antamaan viranomaistiedotteita tai joilla on riski joutua niitä antamaan. Haastattelut tehtiin henkilökohtaisesti paikan päällä haastattelemalla, mutta haastateltaville ei annettu kysymyksiä etukäteen nähtäväksi. Tämän tarkoituksena oli karsia liiallista valmistautumista haastatteluun, sillä kysymyksien tarkoituksena oli taitoja ja asenteita koskevien subjektiivisten kokemusten lisäksi kartoittaa näiden niin sanottujen pistokoehenkilöiden tiedollista osaamista. Tiedollista osaamista kartoittavat kysymykset perustuivat Vaaratiedoteoppaaseen ja koko teemahaastattelun runko on tämän opinnäytetyön liitteenä.

Kaikki haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin, ja haastateltavia koskevat tunnistetiedot poistettiin. Haastateltavien joukko on loppujen lopuksi melko pieni, joten vastaukset olisi ollut mahdollista yhdistää tiettyyn henkilöön, mikä ei ollut tutkimuksen tarkoitus

Tiedotteiden sisällöstä tekemiäni havaintojen, haastatteluaineiston ja vaaratiedottamista käsittelevien lehtiartikkeleiden pohjalta sain kokonaiskuvan pelastustoimen valmiuksista uuteen vaaratiedottamisen toimintamalliin. Tutkimuksen peruslähtökohtana oli verrata niin sanotusti uutta ja vanhaa tapaa keskenään, ja tämän pohjalta esittää millainen tilanne on pelastustoimessa nyt ja mitä mahdollisia kehityksentarpeita on havaittavissa.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tässä opinnäytetyön viidennessä luvussa esitetään tutkimuksessa saadut tulokset. Ensimmäisenä esitetään PRONTO –tietokantaan ja annettuihin tiedotteisiin perustuvia tilastoja, minkä jälkeen käyn esimerkkien avulla lävitse tiedotteiden käännosten vastavuutta ja lopuksi esittelen tiivistelmän haastatteluaineistosta.

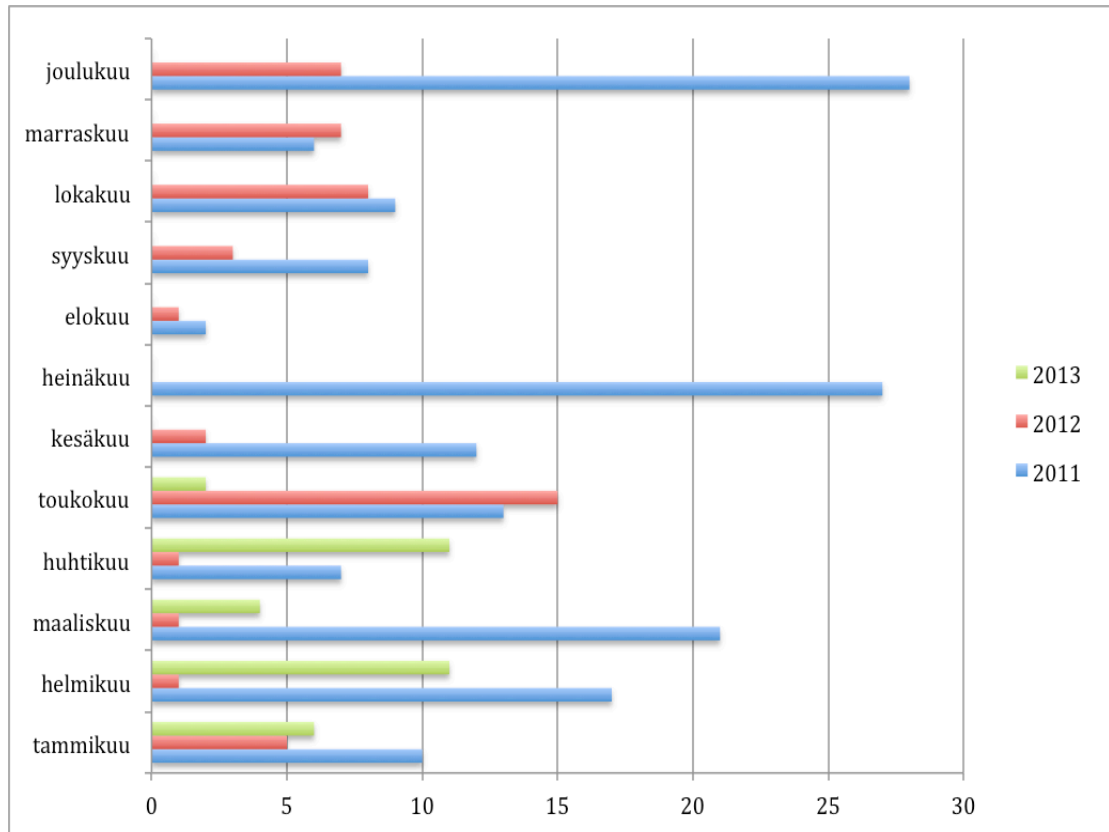
5.1 Tilastot

Vuosina 2011 - 2013 annettiin yhteensä 6 valtakunnallista hätätiedotetta, 245 muuta viranomaistiedotetta sekä 1.6-31.12.2013 yhteensä 23 vaaratiedotetta. Lisäksi Yleisradio Oy on välittänyt Ilmatieteenlaitoksen, Lentopelastuskeskuksen sekä Merivartioston tiedotteita.

Vuonna 2011 muita viranomaistiedotteita välitettiin yhteensä 160 kappaletta, vuonna 2012 vastaava luku oli 51 ja vuonna 2013 34. Tiedotteiden antajia ei erikseen ole tässä eritelty, mutta eniten muita viranomaistiedotteita radion ja television välityksellä olivat antaneet pelastusviranomaiset, poliisi ja Hätäkeskuslaitos.

Valtakunnallisesti välittömästi lähetettäviä hätätiedotteita luettiin vuonna 2011 yhteensä kaksi (2), joista molemmat olivat poliisin antamia. Vuonna 2012 hätätiedotteita luettiin myöskin kaksi (2), yksi pelastusviranomaisen ja yksi poliisin, ja ennen vuoden 2013 kesäkuuta pelastusviranomaisen antoi kaksi (2) hätätiedotetta.

Uuden vaaratiedotelain voimaan astumisen jälkeen vaaratiedotteita annettiin vuonna 2013 yhteensä 23 kappaletta. Pelastusviranomaiset antoivat yhteensä 14 vaaratiedotetta, poliisi 6, terveysviranomaiset yhden (1) ja Ilmatieteenlaitos yhden (1) vaaratiedotteen.

Kuva 3. Muu viranomaistiedote: annettujen tiedotteiden määrät kuukausittain

Kuvassa 3 on esitetty kaikkien annettujen muiden viranomaistiedotteiden lukumäärät kuukausittain vuosina 2011-2013. Vuonna 2011 eniten tiedotteita annettiin joulukuussa, heinäkuussa ja maaliskuussa. Vuonna 2012 toukokuussa, lokakuussa sekä marras- ja joulukuussa.

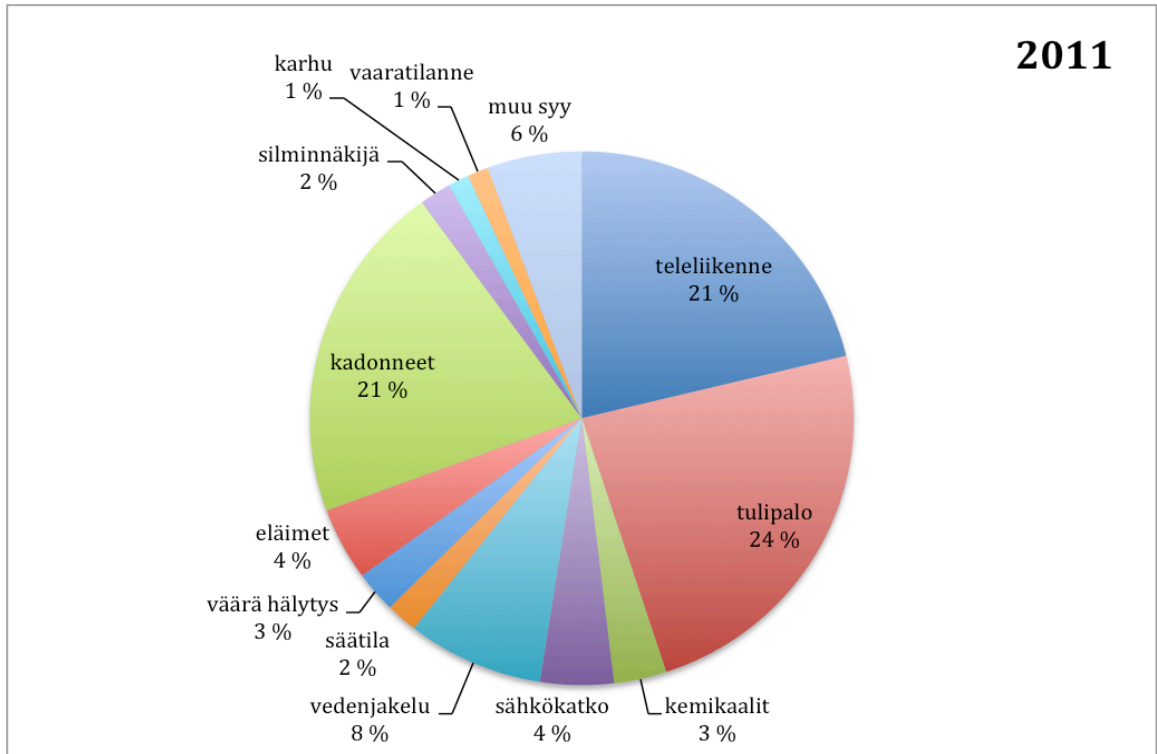
Vuonna 2013 vanha viranomaistiedottamisen käytäntö oli voimassa enää puoli vuotta. Tiedotteita ehdittiin kuitenkin vielä antaa ja eniten muita viranomaistiedotteita annettiin helmikuussa ja huhtikuussa.

Hätätiedotteet annettiin vuonna 2011 joulukuussa ja toukokuussa, vuonna 2012 molemmat kahdesta toukokuussa ja vuonna 2013 helmikuussa ja huhtikuussa.

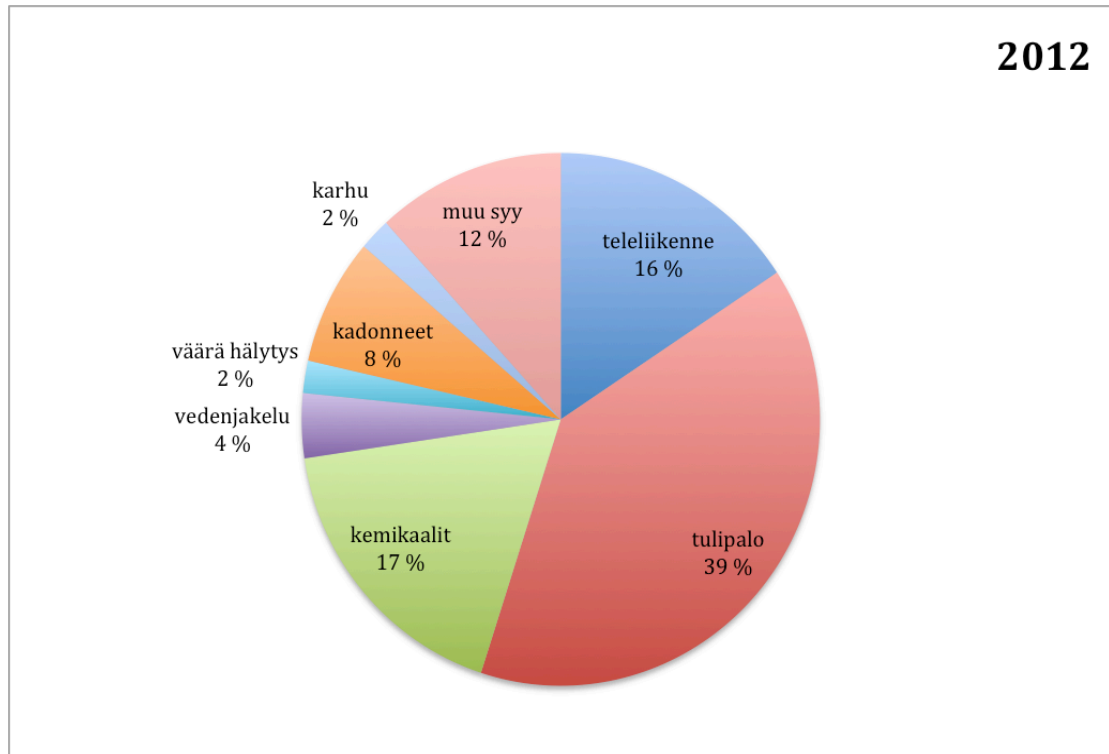
Vaaratiedotteita ehdittiin vuonna 2013 antaa yhteensä 9 kesäkuussa, 9 heinäkuussa, yksi lokakuussa ja kaksi kappaletta joulukuussa. Kaikkiaan vaaratiedotteita annettiin siis 21.

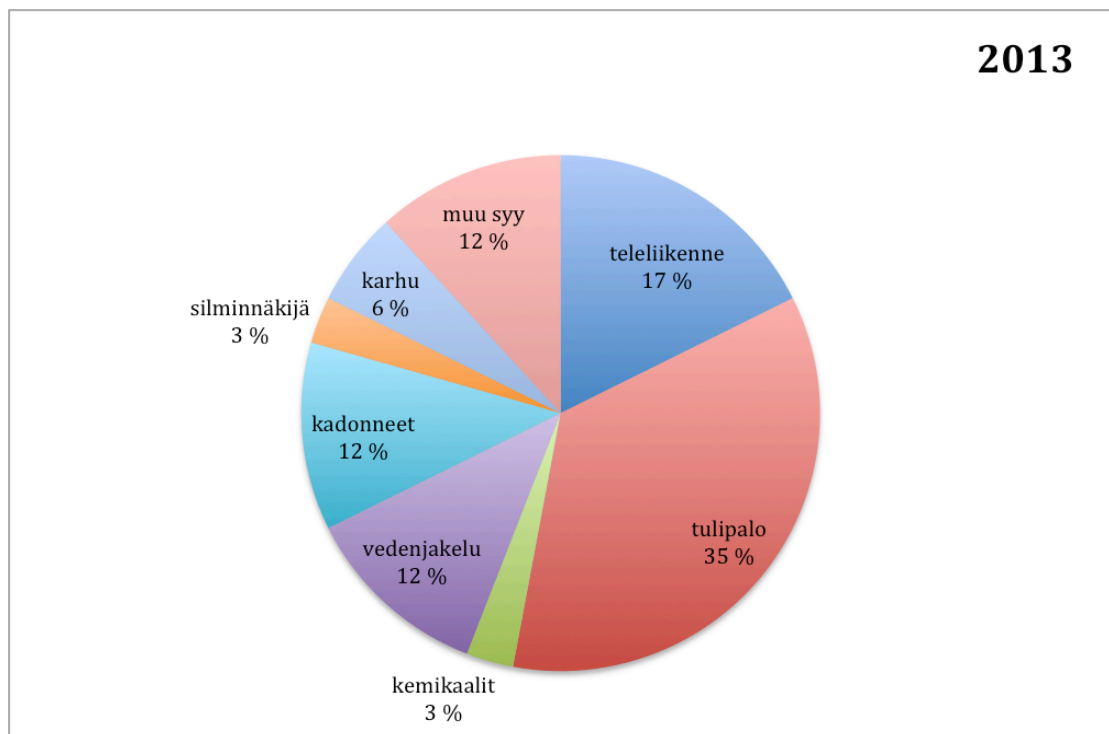
Muiden viranomaistiedotteiden aiheet ja onnettomuudet, joista tiedotettiin jakautuivat seuraavasti:

Kuva 4. Muu viranomaistiedote: Aiheet, joista väestölle tiedotettu vuonna 2011

Kuva 5. Muu viranomaistiedote: Aiheet, joista väestölle tiedotettu vuonna 2012

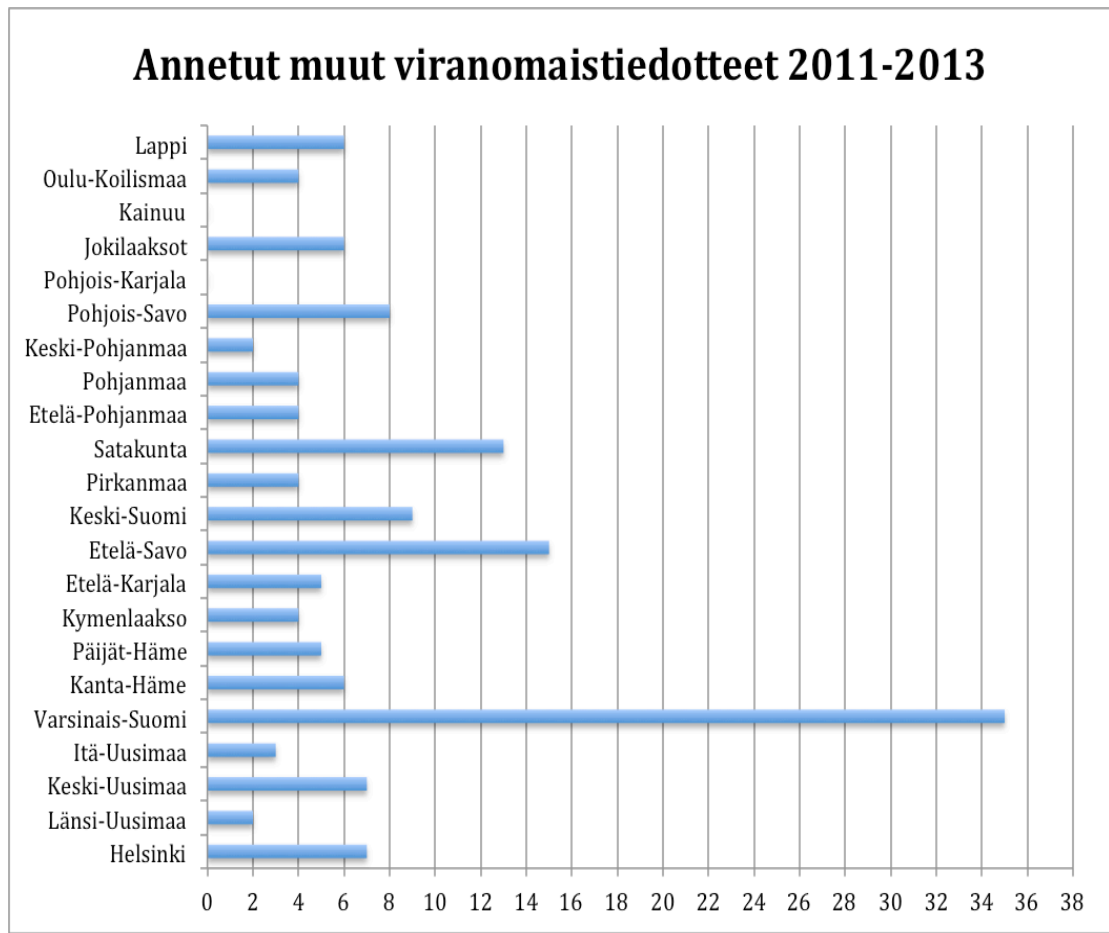

Kuva 6. Muu viranomaistiedote: Aiheet, joista väestölle tiedotettu vuonna 2013

Vuonna 2011 eniten muita viranomaistiedotteita annettiin tulipaloista, teleliikenteen häiriötilanteista ja kadonneista ihmisistä, joista poliisi kaipasi havaintoja. Vuonna 2012 edellä mainittujen syiden lisäksi nousivat kemikaalionnettomuuksista annetut tiedotteet ja vuonna 2013 mukaan tulivat vedenjakelussa tai veden laadussa havaittujen häiriöiden tiedottaminen.

Kaikki vuosina 2011-2013 annetut muut viranomaistiedotteet on lajiteltu sisältönsä mukaan ja kaavioissa näkyvät aiheet ovat valikoituneet vuonna 2011 annetuista tiedotteista. Mikäli sama aihe on esiintynyt annetuissa tiedotteissa vähintään kaksi kertaa, on se listattu omaksi aihepiirikseen. Yksittäiset tapaukset, joita ei ole tapahtunut myöskään seuraavina vuosina tai ne ovat esiintyneet seuraavinkin vuosina vain kerran, kuten sortuma, ampumavälikohtaus jne., on listattu *muu syy* kohdan alle.

Vuonna 2011 molemmat kahdesta hätätiedotteesta koskivat ampuma-aseita. Kesäkuussa poliisi tiedotti Kuopiossa liikkuvasta aseistautuneesta henkilöstä ja joulukuussa Keski-Suomessa sattuneesta ampumavälikohtauksesta. Vuonna 2012 toisen hätätiedotteista antoi poliisi koskien karuhavaintoa ja toisen hätätiedotteen antoi pelastusviranomaisen koskien teollisuusrakennuksen rakennuspaloa, jossa oli mukana vaarallisia aineita. Vuonna 2013 molemmat hätätiedotteet antoi pelastusviranomaisen. Helmikuussa Länsi-Uudenmaan pelastuslaitos tiedotti rakennuspalon levittämästä sankasta savusta ja huhtikuussa Oulu-Koilismaan pelastuslaitos tiedotti Kiiminkijoen tulvimisesta Kiimingin keskusta-alueelle.

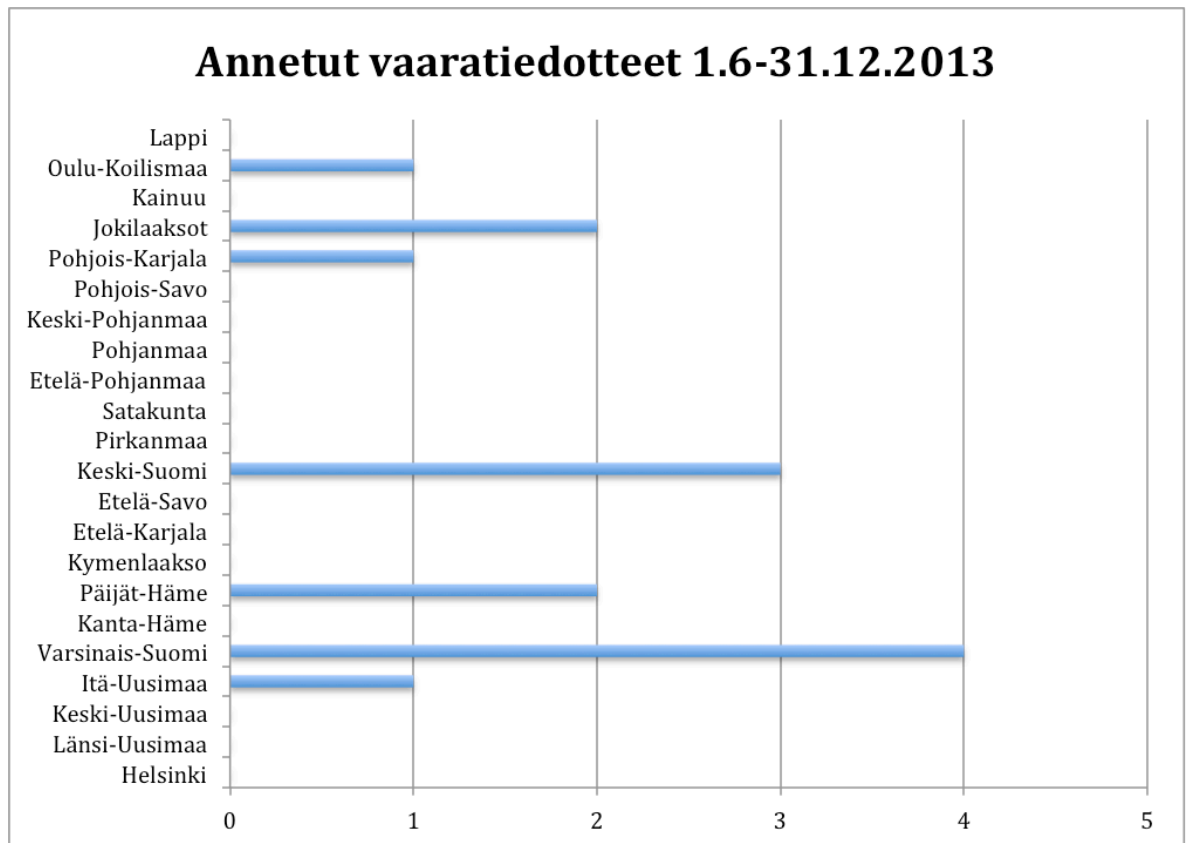

Kuva 7. Muu viranomaistiedote: Pelastuslaitosten antamien tiedotteiden lukumäärät

Kuvasta 7 nähdään pelastuslaitosten antamien muiden viranomaistiedotteiden lukumäärät tarkasteluajavälillä.

Pelastuslaitoksen antamat tiedotteet vuosina 2011 - 2013 on laskettu yhteen ja selkeästi muita pelastuslaitoksia enemmän muita viranomaistiedotteita ovat antaneet Varsinais-Suomen (35 kpl), Etelä-Savon (15 kpl) ja Satakunnan (13 kpl) pelastuslaitokset, kun keskimääräinen tulos tarkasteluajana on kahdesta kuuteen tiedotetta.

Tämän tutkimuksen tarkasteluajavälillä hätätiedotteita antoivat Keski-Uudenmaan, Länsi-Uudenmaan ja Oulu-Koilismaan pelastuslaitokset – jokainen yhden.

Kuva 8. Vaaratiedote: Vaaratiedotteita antaneet pelastuslaitokset ja tiedotteiden lukumäärät

Kuvassa 8 annetuiksi vaaratiedotteiksi on laskettu kaikki pelastusviranomaisen antamat vaaratiedotteet, vaikka vaaratiedote koskisi onnettomuustilannetta, josta on jo annettu vaaratiedote tai vaaran tiedotetaan olevan ohi.

5.2 Käännösten laatu ja vastaavuus

Ennen kesäkuussa 2013 voimaan astunutta Vaaratiedotelakia viranomaistiedotteita, hätätiedote ja muu viranomaistiedote, on annettu pääsääntöisesti ainoastaan suomeksi. Mediatiedotteita on saatettu kääntää muillekin kielille kuin suomeksi, mutta tätä asiaa ei ole tarkasteltu tässä opinnäytetyössä.

Hätäkeskuslaitos, Ilmatieteenlaitos sekä muutamat pelastuslaitokset, kuten Keski-Uudenmaan, Länsi-Uudenmaan ja Pohjanmaan pelastuslaitokset, ovat tehneet tästä joi-takin poikkeuksia ja antaneet osan myös niin sanotusti vanhan mallisista viranomaistie-dotteista sekä suomeksi että ruotsiksi. Varsinais-Suomen pelastuslaitos on sen sijaan tarkasteltujen tiedotteiden perusteella ollut ainoa pelastuslaitos, joka on lähes poikke-uksetta antanut tiedotteensa molemmilla kansalliskielillä niin ennen lakimuutosta kuin sen jälkeenkin.

Muiden pelastustoimialueiden toiminnassa ei ole kuitenkaan ollut puutteita, sillä ennen vaaratiedotelakia viranomaisen velvollisuus tiedottaa suomeksi ja ruotsiksi on määräy-tyntä lähinnä kielilain (423/ 2003) perusteella, jossa ainoastaan kaksikielisille viran-omaisille on asetettu velvoitteita yksittäisen henkilön kielellisten oikeuksien edistämi-sen suhteen (423/ 2003 23 §).

”Laissa tarkoitetaan -- kaksikielisellä viranomaisella valtion keskushallintoviranomais-ta ja muuta viranomaista, jonka virka-alueeseen kuuluu erikielisiä kuntia tai vähintään yksi kaksikielinen kunta --” (Kielilaki 423/ 2003 6 §).

”Kaksikielisen viranomaisen tulee palvella yleisöä suomeksi ja ruotsiksi. Viranomaisen tulee sekä palvelussaan että muussa toiminnassaan osoittaa yleisölle käyttävänsä mo-lempia kieliä ” (Kielilaki 423/ 2003 23 §).

”Valtion liikelaitoksen sekä sellaisen palvelua tuottavan yhtiön, jossa valtiolla taikka yhdellä tai useammalla kaksikielisellä kunnalla taikka erikielisillä kunnilla on määrää-misvalta, on annettava palvelua ja tiedotettava suomeksi ja ruotsiksi toiminnan laadun ja asiayhteyden edellyttämässä laajuudessa ja tavalla --” (Kielilaki 423/ 2003 24 §).

Pääsääntöisesti sekä suomeksi että ruotsiksi annetut hätätiedotteet ja muut viranomaistiedotteet ovat olleet selkeitä, sisällöltään vastaavia ja kieliopillisesti oikein kirjoitettuja. Joissakin yksittäisissä tapauksissa on ollut eroavaisuuksia alkuperäisen tiedotteen ja käännöksen sisällön välillä.

Yleisin eroavaisuus on kertoa tapahtuneesta joko *laajemmin tai suppeammin toisella tiedotteiden kielistä*, kuten esimerkissä (Muu viranomaistiedote 26.12.2011):

Vallitseva myrsky aiheuttaa puiden kaatumisia --. Lisävaaraa aiheuttavat tuulen mukana lentävä irtotavara. Ihmisten tulee välttää turhaa liikkumista ulkona.

Den nuvarande stormen förekommer farliga situationer --. Människor ska undvika onödiga resor utomhus. Det är rekommenderat att stanna inne i huset.

Tässä esimerkkitapauksessa ruotsin kielisessä tiedotteessa ei mainita lainkaan lisävaaraa aiheuttavasta lentävästä irtotavarasta ja toisaalta alkuperäisessä suomen kielisessä versiossa ei erikseen kehoiteta ihmisiä pysymään sisällä rakennuksissa.

Toisaalta välillä yksinkertaisempi kerronta tekee tiedotteesta ymmärrettävämmän (Hätä-tiedote 28.5.2012):

-- vaara-alue ulottuu kohteesta koilliseen, vaara-alueen sektorin pituutena noin 4 km ja pitää sisällään alueet N ja N alueet.

-- Faro-området sträcker sig ca 4 km nordost från olycksplatsen och berör N och N områden.

Tässä tiedotteessa ruotsin kielisessä versiossa vaara-alue on kerrottu kansantajuisemmin. Suomen kielinen kuvaus vaara-alueesta termin sektori avulla on maallikon vaikea ymmärtää.

Toinen eroavaisuus, joka tiedotteita tarkastellessa nousi esille on *kertoa tilanteen kehittymisestä toisella kielellä enemmän tai jättää jokin toimintaohje tai tarkennus kokonaan pois* käännöksestä.

Tässä tiedotteessa ruotsin kieliselle väestölle kerrotaan, että myrskytilanteen jatkumisen lisäksi sään odotetaan muuttuvan entistä huonommaksi, kun suomen kielisessä versiossa kerrotaan vain nykytilanteen kestosta (Muu viranomaistiedote 26.12.2011):

-- Tilanteen odotetaan kestävän lähituntien ajan klo 04-15. --

-- Situationen väntas att tillstå och bli även värre under de närmaste timmarna (klo 04-15). --

Alla olevassa esimerkissä suomen kielisessä tiedotteessa kehoitus välttää savun hengittämistä on annettu selkeämmin kuin ruotsin kielisessä versiossa, jossa ohjetta savun hengittämisestä ei mainita ollenkaan (Muu viranomaistiedote 20.2.2013):

-- Ihmisiä kehotetaan välttämään savun hengittämistä.

-- Räddningsverket uppmanar invånarna att undvika röket.

Tässä tapauksessa tarkennuksen, savun hengittäminen, puuttuminen ei juurikaan vaikuta tiedotteen ymmärrettävyyteen, sillä savukaasujen terveyshaitat hengitettäessä ovat yleisesti tunnettuja, mutta yleisesti viranomaisen antamien ohjeiden mukana pitäisi olla myös vastaus kysymykseen miksi. Tällöin ohjeen noudattaminen on todennäköisempää.

Vuoden 2013 loppuun mennessä annetuista *vaaratiedotteista* voidaan todeta, että käännökset vastasivat alkuperäistä tiedotetta sekä sisällöltään että laadultaan. Ainoastaan yhdessä vaaratiedotteessa oli selkeästi havaittavissa, että ruotsin kielinen tiedote oli huomattavasti suomen kielistä suppeampi (Vaaratiedote 10.7.2013):

Vaaratilanne ohi. Aukkaat voivat palata kotiin. Tiet avattu liikenteelle. Ilmaliikenne- ja raideliikennerajoitus purettu.

Faran över. Situationen orsakar inte längre fara.

5.3 Haastatteluaineisto

Teemahaastattelun runko ja kysymykset ovat nähtävissä myös tämän opinnäytetyön liitteenä. Yhteensä haastatteluihin osallistui 7 henkilöä Pohjanmaan, Pohjois-Karjalan, Päijät-Hämeen ja Lapin pelastuslaitoksilta sekä Pohjois-Savon hätäkeskuksesta aikavälillä 31.1. - 26.2.2014.

Kaikki haastattelut nauhoitettiin ja seuraavassa on esitetty yhteenveto vastauksista. Haastateltavat saivat vastata anonyymisti ja viittaukset pelastustoimialueeseen on poistettu. Haastatteluissa käytiin lävitse valmiuksia vaaratiedottamiseen teemojen tiedot, taidot ja asenteet avulla.

Yhteenveto vastauksista kysymyksittäin:

A. TIEDOT

1. Ennen 1.6.2013 käytössä olivat **hätätiedote sekä muu viranomaistiedote**. Nyt käytössä on **vaaratiedote**. Kerro omin sanoin mitä mainitut kolme termiä tarkoittavat ja mitkä ovat niiden erot.

Kaikkien haastateltavien kohdalla kysymyksessä mainittuihin termeihin saatiin oikeat vastaukset, ja varsinkin ero hätätiedotteen ja muun viranomaistiedotteen kohdalla oli haastateltavilla selkeänä mielessä. Vaaratiedotteen määrittelemisen aiheutti joillekin haastateltavista hetken miettimisen ja yleisin vastaus kysymykseen oli: ” *Vaaratiedote on yhdistänyt nämä molemmat.* ”

2. Tunnetko vaaratiedottamisen prosessin? Minne ja miten vaaratiedote välitetään?

Tähän kysymykseen vastatessa se, oliko haastateltava etukäteen tutustunut Vaaratiedoteoppaaseen oli havaittavissa hyvin selkeästi. Mikäli oppaaseen oli tutustuttu, vaaratiedottamisen prosessi tuli käytyä läpi hyvinkin nopeasti yksityiskohtia myöten, mutta mikäli tutustuminen aineistoon oli ollut suppeampaa, prosessikuvaukset olivat melko suurpiirteisiä.

”Onnettomuus, kirjoittaminen, Häke, Yle ja eetteriin.”

Myös suppeammin vastanneet henkilöt osasivat laajentaa vastauksiaan muun muassa hätäkeskuksen vastasoitolla ja käännöksen tarkastamisella, kun avuksi näytettiin Vaaratiedoteoppaassa oleva kuva vaaratiedottamisen prosessista. Tukisanojen avulla kerronta oli haastateltaville selkeästi helpompaa kuin vapaa kerronta.

3. Tiedätkö mistä löytyvät yhteystiedot tiedotteen vastaanottavaan hätäkeskukseen?
(sähköposti, faksi, muut yhteystiedot)

Hätäkeskuksen edustajalta tätä kysymystä ei kysytty, mutta kaikilta muilta haastateltavilta saatiin selkeä vastaus - kyllä.

4. Milloin tai millä kriteereillä viranomaisen tulee tiedottaa väestöä onnettomuustilanteessa esim. vaaratiedotteella?

Tämä kysymys tuntui lähes kaikkien haastateltavien kohdalla liian itsestään selvyydeltä, minkä takia vastaukset alkoivat lähes poikkeuksetta sanoilla: *”Olisikohan se näin, että -”*. Tärkeimmäksi kriteeriksi eli väestön varoittaminen niin sanotuksi kynnyksarvoksi kaikki haastateltavat kuitenkin totesivat välittömän vaaran, joka aiheuttaa hengen tai terveyden uhkaa tai välitöntä vaaraa ympäristölle.

5. Miten tiedotetaan onnettomuustilanteen olemisesta ohi?

Tässä kysymyksessä oletettiin, että onnettomuustilanteesta on annettu vaaratiedote. Haastateltavat muistivat hyvin, että myös vaara ohi -tilanteesta voidaan antaa vaaratiedote, mutta yleisesti se koettiin liian järeäksi keinoksi tiedottaa tilanteen normalisoitumisesta. Suuronnettomuustilanteissa tämä mahdollisuus todettiin käyttökelpoiseksi, koska ihmisten kiinnostus tapahtumiin on todennäköisesti silloin herännyt valtakunnallisesti. Sen sijaan niin sanotuissa päivittäisonnettomuuksissa pelastuslaitoksen lähettämää mediatiedotetta pidettiin ensisijaisena keinona ”purkaa” annettu vaaratiedote, vaikka vaaratiedote onkin lähetetty koko valtakuntaan.

6. Mille kielille ja milloin vaaratiedote tulee suomen lisäksi kääntää?

Molemmat kansankielet suomi ja ruotsi tulivat haastatteluissa heti esille. Saamen kielelle kääntäminen unohtui poikkeuksetta kaikilta niiltä haastateltavilta, joita tämä velvollisuus ei normaalisti koske eli lukuun ottamatta Lappia.

7. Vaaratiedotteen saa antaa toimivaltainen viranomainen, mitä tällä tarkoitetaan?

Toimivaltaisen viranomaisen virallinen määritelmä on kirjoitettu Vaaratiedoteoppaaseen auki siten, että toimivaltainen viranomainen on viranomaistoiminnasta vastaavan organisaation johtaja tai sen toiminnasta vastaava. Tämä kysymys oli haastattelussa mukana, sillä mietittäessä kuka saa antaa vaaratiedotteen on ensin ymmärrettävä, mihin valtuus antaa tiedote perustuu. Toimivaltaisuuden tunnistamisen jälkeen oikeus antaa vaaratiedote voidaan tarkastaa toimivaltaisten viranomaisten listauksesta, joka löytyy vaaratiedotelaista (Vaaratiedotelaki 466/ 2012 5 §).

Toimivaltainen viranomainen osattiin selittää haastatteluissa hyvin omin sanoin, vaikka lähes kaikki haastateltavat kokivat kysymyksen vaikeaksi.

8. Jos onnettomuustilanteen hoitamiseen osallistuu useita viranomaisia, kuka antaa vaaratiedotteen?

”Se, jolla on yleisjohtovastuu ”, vastasivat kaikki haastateltavat oppaan ohjeiden mukaisesti.

9. Mainitse kolme onnettomuus- tai vaaratilannetta, joissa vaaratiedotteen antaminen on aiheellista?

Kemikaali- tai vaarallisten aineiden onnettomuus, josta aiheutuu ihmisille vaaraa, voimakas savunmuodostus tulipalosta ja myrsky olivat yleisimmät vastaukset tähän kysymykseen. Tärkeimpänä asiana kaikkien onnettomuustilanteiden kohdalla pidettiin tilanearviota tilanteen kehittymisestä, tilanteen välittömyydestä ja tiedottamisen kanavasta.

10. Kuka päättää siitä, miten monta kertaa ja kuinka usein vaaratiedote toistetaan?

11. Kuka vastaa annetun tiedotteen sisällöstä ja käännöksestä?

Kysymykset 10 ja 11 olivat nopeita niin sanottuja tarkastuskysymyksiä. Näihin kysymyksiin kaikki haastateltavat osasivat vastata oikein, eli vaaratiedotteen lähettäjä, ilman pidempään miettimistä.

12. Millainen on hyvä vaaratiedote?

15. Mitkä tiedot annetusta vaaratiedotteesta on vähintään löydyttävä? (6kpl)

Näissä kysymyksissä hyvän vaaratiedotteen runkona pidettiin tämän opinnäytetyön teoriaosuudessa sivuilla 24-25 esitettyä hyvä tiedotteen mallia sekä Vaaratiedoteoppaaseen listattuja hyvän vaaratiedotteen ominaisuuksia.

Tähän kysymykseen vastaaminen ei tuntunut olevan haastateltaville vaikeaa, mutta maininta kuka vaaratiedotteen antaa ja kuinka kansalainen voi saada lisätietoa tapahtuneesta unohtuivat monelta. Vaaratiedotelomakkeessa lähetävä viranomais täyttää myös kohdan, jossa kysytään lähetävää viranomaista, mutta itse tiedotteeseen pitää muistaa itse kirjoittaa esimerkiksi Varsinais-Suomen pelastuslaitos tiedottaa, sillä on täysin tiedotteen lukijasta kiinni lukeeko hän puuttuvan tiedon lähetävästä viranomaisesta erikseen vaaratiedotelomakkeen tietokentästä itse tiedotekentän sijaan.

13. Mikä ero on vaaratiedottamisella ja mediatiedottamisella?

14. Kerro mitä ovat ensi- ja jatkotiedote, joita voidaan antaa hätäkeskusjärjestelmän kautta?

Vaaratiedottamisen ja mediatiedottamisen ero on ymmärretty hyvin. Vaaratiedottaminen mielletään yhdeksi pelastustoimintaan kuuluvaksi tehtäväksi, kuten esimerkiksi palavan rakennuksen sammuttaminen. Mediatiedottamista pidetään myös pelastustoiminnan johtajalle selkeästi kuuluvana työtehtävänä, mutta sen katsotaan olevan myös täysin oma prosessinsa.

”Vaaratiedottamisella pelastetaan ihmishenkiä ja estetään lisävahinkoja.”

”Mediatiedottamisella haetaan enemmän omaa työskentelyrauhaa ja toisaalta sammutetaan sivullisten tiedonjanoa.”

B. TAIDOT

1. Oletko joutunut työssäsi antamaan em. tiedotteita? Jos olet, miten kuvaillet prosessin onnistumista?

Vain kolme haastateltavista oli joutunut työssään antamaan tai käsittelemään hätätiedotteita ja muita viranomaistiedotteita. Vaaratiedotteen kohdalla vastaava lukumäärä oli kaksi. Tiedotteiden lähettämisen prosessin koettiin onnistuneen ilman suurempia ongelmia. Lähinnä samanlaisen rutiinin kuin monissa muissa työtehtävissä koettiin puuttuvan, mutta toisaalta sitä ei koettu ainoastaan huonona asiana. Kun toimintamalli ei ole muodostunut täysin tavaksi, annettu ohjeistus tulee tarkastettua joka kerta ja mahdolliset virheet karsiutuvat helpommin.

2. Oletko saanut koulutusta aiheesta viranomaistiedottaminen?
Entä vaaratiedottaminen?
3. Oletko harjoitellut tiedottamista?

”Valmiudet teoriatasolla, ei ole juuri harjoiteltu eikä ole ollut sellaisia tilanteita.”

”Kyllä olen. Sekä työpaikalla että tutkintoa suorittaessani. Säännöllisesti harjoittelemme esimerkiksi johtamisharjoituksissa.”

Yllä olevissa kysymyksissä syntyi jo reilusti vaihtelua haastateltavien kesken. Yleisesti voidaan todeta, että toisilla alueilla tiedottaminen kuuluu pelastuslaitoksen koulutuskalenteriin ja se on otettu osaksi harjoituksia, kun taas toisilla alueilla tutkinnon kautta saadun koulutuksen täydentäminen ja opitun kertaaminen on täysin henkilöstön omalla vastuulla. Kaikissa haastattelupaikoissa, myös hätäkeskuksessa, tiedottamista on käyty aihealueena lävitse sisäisissä palavereissa ja esimerkiksi esimiesten koulutuspäivillä.

Tiedottamisen harjoittamisen todettiin jääneen tutkintovuosien jälkeen vähiin.

4. Jos onnettomuustilanne vaatii vaaratiedottamista, osaatko lähettää vaaratiedotteen?

Kaikki haastateltavat kokivat oman osaamisensa olevan riittävällä tasolla vaaratiedotteen lähettämiseksi. *”Siinähan se menee missä muutkin. Jos apuja tarvitaan, niin sitten kysytään.”*

5. Vaaratiedotelaki ja kielilaki vaativat vaaratiedotteen välittämistä samanaikaisesti molemmilla valtakielillä. (suomi, ruotsi) Pystytkö tekemään käännöksen itse?

- a. Jos pystyt, millainen tausta sinulla on? (kaksikielinen, koulutuksen kautta yms.)
- b. Jos et pysty kääntämään tiedotetta itse, miten kääntäminen tapahtuu käytännössä?

Tämä kysymys kartoitti haastateltavan henkilökohtaista osaamista ja kielellistä taustaa, joten vastaukset vaihtelivat paljon sen mukaan, mistäpäin Suomea haastateltava oli kotoisin, missä hän työskentelee tällä hetkellä ja miten usein joutuu käyttämään toista kansankieltä kuin äidinkieltään. Kaikki haastateltavat olivat esimiesasemassa olevia henkilöitä ja pelastuslaitoksen edustajat päätoimisia päällystöviranhaltijoita, minkä takia kaikilla haastateltavilla oli ainakin muodollinen virkamiestason osaaminen ruotsin/ suomen kielessä oman äidinkielen taitojen lisäksi. Ainostaan yksi haastateltavista ilmoitti olevansa kaksikielinen.

”Pystyn kyllä lähettämään. Opas on hyvä ja yhteistyöllä. Ei välttämättä yhtä nopeasti kuin suomeksi, mutta ruotsiksikin tulee tehtyä.”

”Jos minä sen teen, niin joku muu sitten vastaa pelastustoiminnasta. Opiston ruotsilla mennään ja Google-kääntäjä”

”Käännän itse ja tarvittaessa kiiretilanteessa pyydän apua Häkestä.”

6. Onko pelastuslaitoksellanne mahdollisuus käyttää tulkkipalveluita akuutissa tilanteessa?

Haastattelutilanteessa tätä kysymystä tarkennettiin siten, että tulkkipalveluilla tarkoitetaan ammattikielenkääntäjän palveluita eli tekstin kääntämistä sekä tarvittaessa puheen tulkkaukista.

Ainoastaan Pohjois-Karjalan pelastuslaitoksella tätä aiheita oli tarkemmin mietitty ja viety asiaa eteenpäin. Pohjois-Karjalan pelastuslaitoksella on olemassa yhteistyösopimukset sekä Rajavartiolaitoksen tulkkipalveluiden käyttämisestä että Itä-Suomen yliopiston kielen opettajien/ -opiskelijoiden hyödyntämisestä tiedotteiden kääntämisessä. Myös virka-ajan ulkopuolisia avunpyyntöjä varten yhteystiedot löytyvät.

Muilla pelastuslaitoksilla asiaa ei oltu joko mietitty tai se oli jäänyt ainoastaan ideana ilmaan. Häätäkeskuksella on poikkeava mahdollisuus siirtää tarvittaessa kääntäminen niin sanotusti oman talon sisällä henkilölle, joka joko puhuu kieltä äidinkielenään tai hallitsee kielen sujuvasti.

7. Mitä muita vaihtoehtoja väestön varoittamiseen viranomaisella on käytössään kuin vaaratiedote?

Mediatiedote ja väestövaroittimet sekä niiden kautta luetut tiedotteet olivat yleisimmät vastaukset tähän kysymykseen. Vain parissa haastatteluista mainittiin myös esimerkiksi ovelta ovelle kiertäminen tai kaiutinautojen käyttäminen. Tämän kysymyksen kohdalla haastateltavien ajatusmaailma oli selkeästi suuronnettomuustilanteissa ja onnettomuustilanteissa, joissa ilman kautta leviää terveydelle haitallisia aineita. Kun aiheesta esitettiin tarkentavia kysymyksiä, kuten koskien esimerkiksi myrskytilanteita, joissa teleliikenneyhteydet ovat poikki, useimmat haastateltavista muistivat myös ihmisten henkilökohtaisen varoittamisen, lähetin käyttämisen, tiedotelappujen jakamisen jne.

Pelastuslaitosten varautuminen ja valmistautuminen erilaisten väestön varoittamisen keinojen käyttämiseen vaihteli merkittävästi.

8. Vaaratiedotteen erityispiirre on läpäisevyys. Mitä sillä tarkoitetaan?

Läpäisevyydellä tarkoitetaan vaaratiedotteen poikkeuksellista ominaisuutta niin sanotusti pysäyttää muu toiminta ja tavoittaa ihmiset nopeasti radion ja television välityksellä.

Kukaan haastateltavista ei ollut varsinaisesti lukenut kysymyksessä käsiteltyä aihetta Vaaratiedoteoppaasta, mutta kaikki osasivat kertoa luontevasti omin sanoin saman ajatuksen. Lisäksi suurin osa haastateltavista korosti vaaratiedotteen julkaisemista juuri siinä muodossa kansalaisille, kuin lähettävä viranomainen on sen antanut.

9. Onko pelastuslaitoksellanne laadittu viranomaistiedottamista koskevaa ohjeistusta? Oletko tutustunut siihen?

Kaikilla pelastuslaitoksilla, jotka olivat mukana tässä opinnäytetyössä, oli laadittu ohjeistusta viranomaistiedottamisesta ja henkilöstöä oli velvoitettu tutustumaan siihen. Haastateltavien joukossa oli myös henkilöitä, jotka ovat olleet mukana laatimassa näitä ohjeita. Heillä perehtyneisyys oli luonnollisesti hieman korkeammalla tasolla. Lisäksi Hätäkeskuslaitos on ohjeistanut valtakunnallisten ohjeiden lisäksi omia vuoromestareitaan ja ylipäivystäjiä vaaratiedotteiden käsittelemisestä.

10. Onko pelastustoiminnan johtajalle varattu riittävästi resursseja tiedottamiseen? (tilat, viestiyhteydet, tietotekniset välineet, koulutus, henkilöstö, toimintaohjeet jne.)

Vastaukset tähän kysymykseen riippuivat lähinnä pelastuslaitoksen päivystysorganisaation rakenteesta. Kaikki vastanneet ilmoittivat, että työvälineet ja tilat tiedottamiseen ovat pelastuslaitoksen johtokeskuksissa ja johtautoissa hyvät, mutta kuinka paljon pelastustoiminnan johtajan on mahdollista saada lisää henkilöresurssia tiedottamiseen riippui täysin siitä oliko pelastuslaitoksella toimiva P2/P1 eli päällikkötason päivystys myös virka-ajan ulkopuolella tai mahdollisuus hälyttää henkilöitä näihin tehtäviin.

Päivittäisonnettomuuksien tiedottamisen hoitamiseen lisähenkilöstöä ei kaivattu, mutta vähänkään suuremmissa onnettomuuksissa toive käyttää esimerkiksi tiedottajaa oli selkeä.

C. ASENTEET

1. Kerro omin sanoin millaiset valmiudet pelastuslaitoksenne henkilöstöllä on vaaratiedottamiseen.
2. -//- muuhun viranomaistiedottamiseen.

Haastattelutilanteessa näitä kahta kysymystä tarkennettiin siten, että huomioon ei otettu koko pelastuslaitoksen henkilöstöä, vaan ne henkilöt, joiden työnkuvaan viranomais- ja vaaratiedottaminen kuuluvat.

”Toiset osaa ja toiset ei.”

”Meillä koko operatiiviseen toimintaan osallistuva henkilöstö testataan säännöllisesti.”

”Paha sanoa, mutta kyllä meillä porukasta aina joku löytyy joka paikkaa, jos ei toisella homma pelitä. Enemmän pitäisi harjoitella. Muuallakin kuin keikoilla.”

Vastaukset kysymyksiin olivat kirjavia, mutta yleistäen voidaan todeta, että Suomessa operatiiviseen toimintaa osallistuvilla henkilöillä on olemassa valmiudet tiedottamiseen, mutta aina löytyy myös niitä henkilöitä, joiden tietotaito vaatisi päivittämistä tai uudelleen opettelua. Yhteistyön sujuvuus eri asioiden osaajien välillä katsottiin olevan ratkaisevampi tekijä, kuin yhden henkilön osaaminen tai osaamattomuus.

3. Oletko saanut mielestäsi riittävästi tietoa 1.6.2013 voimaan tulleesta lakimuutoksesta?

”Olihan tästä aika paljon mediassakin juttua.”

”Hyvin on tullut tietoa ylhäältä alaspäin ja itse olen mielenkiinnosta tutustunut lisää.”

” Jalkauttaminen ei ole tässäkään ihan täysin onnistunut. Muutoksia on tullut nyt tosi tiheellä tahdilla.”

Tämän kysymykset vaihtelivat paljon sen mukaan missä asemassa haastateltava pelastuslaitoksessaan oli. Päällikkötasolle tieto lakimuutoksesta oli tullut hyvin, mutta palomestari ja paloiesimies tasolla informaation saaminen oli riippunut paljon haastateltavien omien esimiesten aktiivisuudesta ja omaehtoisesta perehtymisestä esimerkiksi internetin avulla.

4. Oletko mielestäsi saanut riittävästi koulutusta tiedottamiseen?

- a. Jos et, mitä pitäisi muuttaa?
- b. Jos olet, oletko hakeutunut koulutukseen vapaaehtoisesti vai onko koulutus ollut työnantajan määräämää?

Yleisin vastaus kysymykseen neljä oli: *”Olisiko sulla sellaista 50/50-vastausvaihtoehtoa? On vähän niin kuin molempia tää mun mielipide.”*

Mitä tuoreemman Pelastusopiston tutkinnon haastateltava oli käynyt, sitä enemmän tiedottamista oli harjoiteltu opiskeluaikana. Kaikki haastateltavat kaipasivat, kuten monesti on jo tullut esille, säännöllistä harjoittelemista. Kaikki haastateltavat olivat joko osallistuneet tai osallistuisivat tiedottamisen koulutukseen vapaaehtoisesti. Siihen pitäisikö koulutuksesta maksaa esimerkiksi palkkaa ei tässä haastattelussa ja opinnäytetyössä otettu kantaa.

Yleisimmät ongelmat, miksi tiedottamisen koulutukseen ei oltu päästy tai sitä ei oltu järjestetty olivat osaavan kouluttajan puuttuminen pelastuslaitokselta ja esimerkiksi valtakunnallisten koulutusten peruuntuminen.

5. Miten kuvaillet muutosta aikaisempaan toimintamalliin, hätätiedote/ muu viranomaistiedote?

”Selkeytti eri tahojen vastuita. Hyvää et tää on noussu puheenaiheeksi”

”Eipä tämä loppujen lopuksi nyt niin kauheasti muuttunut. Muistaisi nyt vaan puhua vaaratiedotteesta hätätiedotteen sijaan.”

Vaikka kuuntelemalla kahvipöytäkeskusteluja voisi saada käsityksen, että vaaratiedotelain voimaan astuminen oli suuri muutos, on haastatteluihin osallistunut kenttäväki toista mieltä. Yleisesti suhtautuminen muutokseen oli neutraalia ja positiivista. Suurimpana muutoksena oli lain lyhyen voimassaoloajan puitteissa koettu termistön muuttuminen ja entisen kahden erilaisen lomakkeen käyttämisen muuttuminen vaaratiedotelomakkeen käyttämiseksi. Lisäksi nykyisen yhden tiedotteen mallin koettiin olevan selkeämpi kuin tilannearvion tekeminen kuinka akuutista tilanteesta on kysymys, kuten aikaisemmassa toimintamallissa, kun käytössä olivat hätätiedote ja muu viranomaistiedote.

6. Mitä hyvää lakimuutoksessa on? Perustele.

7. Mitä huonoa tai kehitettävää olet havainnut?

”Selkeämpi ja vähemmän mietittävää.”

” Oisko kuitenkin niin helpompi, että ptj tekee suomen kielisen ja Häke tekisi automaattisesti sen ruotsin kielisen.”

”Toisaalta joku välimallin tiedote vaaratiedotteen ja mediatiedotteen väliin olisi hyvä olla olemassa. Vaaratiedote tuntuu välillä turhan järeältä ja siksi ehkä kynnyksellä antaa se nousee liian korkeaksi. Mediatiedote kun ei ole sellainen, että esimerkiksi radion olisi se pakko välittää. Ei kaikkea tarvi heti aina keskeyttää, mutta nopeasti pitäisi saada ihmisiä reagoimaan.”

Haastateltavat pitivät hyvänä lakimuutoksen myötä tullutta uutta selkeämpää toimintatapaa ja hätäkeskuksen roolin selkeää kirjaamista vaaratiedottamisen prosessissa. Koska vaaratiedotelaki oli ehtinyt olla ennen haastatteluiden tekemistä voimassa vasta vähän aikaa, ei haastateltaville ollut juurikaan ehtinyt muodostua mielipiteitä siitä, mikä on paremmin kuin ennen, mitä pitäisi kehittää tai pitäisikö ottaa huomioon asioita, joita ei ole esimerkiksi laissa tai Vaaratiedoteoppaassa tuotu esille.

Varsinaisia ”käyttäjäkokenemuksia” haastateltavilla oli hyvin vähän, mutta siviilihenkilönä vaaratiedotteiden kuuleminen ja näkeminen olivat tulleet tutuksi. Lainauksissa haas-

tatteluista käy hyvin ilmi, mihin asioihin haastateltavat kaipaivat vielä lisäkehittämistä.

8. Vaaratiedotteen saa antaa toimivaltainen viranomainen. Tällaisia viranomaisia on listattu yhteensä 15kpl. Onko toimivalta annettu sinusta liian monelle, liian harvalle vai sopivalle määrälle?

”Ehdottomasti parempi, että useammalle annettu valtaa. Kaikki tiedottaminen ei kasaannu ja toisaalta toimivaltaisista viranomaisista on helpompi tilanteen aikana löytää.”

9. Tekevätkö viranomaiset mielestäsi riittävästi yhteistyötä tiedottamisessa?

”Yhteistyö on kyllä aika köykäisissä kantimissa, poliisin kanssa ollaan joskus palaveria pidetty.”

”Meillä on kokoonnuttu säännöllisesti sekalaisella porukalla. Nyt varmaan pitäisi kutsua myös ympäristö- ja terveystieteiden ihmisiä niihin kokouksiin mukaan.”

”Toimintaympäristömme on jo sellainen, että eri viranomaisten välinen yhteistyö on tapa hoitaa päivittäisiä tehtäviä. Tiedottaminen sujuu kyllä yleensä joko poliisin tai pelastuksen toimesta. Harvemmin esimerkiksi Rajavartiolaitos laittaa tiedotetta.”

Jälleen kerran vastauksissa oli havaittavissa selvää alueellista vaihtelua. Poliisin ja pelastuslaitoksen yhteistyö onnettomuustiedottamisessa koettiin jo rutiinin omaiseksi toiminnaksi, mutta esimerkiksi yhteisten valistus ja neuvontaa edistävien tiedotteiden laatiminen ei ollut kaikkialla käytäntönä. Myöskään varsinaista yhteistyötä haastateltavien mielestä ei esimerkiksi ympäristöviranomaisten tai terveystieteiden kanssa tehdä, vaan joko tiedotteen on laittanut viranomainen itse tai se on tullut pelastusviranomaiselle pyyntönä julkaista.

10. Onko pelastuslaitoksellanne yhteydet paikallisiin median edustajiin?

- a. Miten kuvailisit yhteistyön sujuvuutta?
- b. Saako pelastuslaitos viestinsä ns. läpi?

Kaikilla haastatteluun osallistuneilla pelastuslaitoksilla oli yhteydet paikallisiin medioihin muun muassa sähköpostilistojen ja toimitusten yhteystietojen muodossa. Lisäksi säännölliset tapaamiset esimerkiksi niin sanotut toimittajapalaverit yhteisten pelisääntöjen sopimiseksi olivat yleinen käytäntö. Myöskin pelastuslaitoslähtöisen uutisoinnin koettiin sujuvan ongelmitta.

”Mediaa kiinnostaa palomiehet ja paloautot. Pelastuslaitos on in. Ja sehän me hyödynnetään esimerkiksi valistuskampanjoiden mainonnassa.”

Yhteydet paikallisiin medioihin ovat tärkeitä, sillä siten väestön varoittaminen onnettomuustilanteessakin sujuu nopeammin, mikäli vaaratiedotetta ei koeta tarpeelliseksi.

OSAAMISEN TASO	VAARATIEDOTTAMISEN TIEDOT JA TAIDOT
OSATAAN HYVIN	<ul style="list-style-type: none"> • Termistö • Tilannearvio • Toimivaltaisuuden tunnistaminen ja johtosuhteet • Vaara- ja mediatiedottamisen erot
OSATAAN MELKO HYVIN	<ul style="list-style-type: none"> • Vaaratiedottamisen prosessin tunteminen • Hyvän tiedotteen malli • Tiedotteiden kääntäminen
VAATII KEHITTÄMISTÄ	<ul style="list-style-type: none"> • Tiedottamisen harjoittelu • Eri viranomaisten yhteistyö tiedottamisessa • Resurssit suuronnettomuustilanteiden tiedottamiseen

Kuva 9. Yhteenveto tuloksista

6 POHDINTA

Opinnäytetyöni kuudennessa ja viimeisessä luvussa käyn lävitse, mitä saaduista tutkimustuloksista voidaan todeta, mitä olen itse opinnäytetyöprosessin aikana oppinut ja millaisia jatkotutkimusehdotuksia minulle on tätä työtä tehdessäni tullut mieleen.

6.1 *Pelastustoimen valmiudet vaaratiedottamiseen*

Aloittaessani opinnäytetyöni varsinaista tekemistä, syksyllä 2013, uusi vaaratiedotelaki oli ehtinyt olla voimassa noin kolme kuukautta ja ainakin lehtiä lukemalla ja muuta mediaa seuraamalla sain käsityksen, että aihe on herättänyt keskustelua. Ihmiset olivat päässeet kokemaan niin karhuhavainnoista kertovia tiedotteita kuin kerrasta toiseen toistuvia varoituksia mahdollisesta räjähdysvaarasta tehdasalueella Keski-Suomessa. Viranomaistiedottamisen käytäntöjen muuttuminen oli ainakin omasta mielestäni vain yksi muutos muiden, jopa paljon suurempien muutosten joukossa, ja tämän takia median, kansalaisten ja pelastustoimen henkilöstön reagointi aiheeseen sai mielenkiintoni heräämään ja halusin selvittää, mistä kaikki johtuu.

Eniten keskustelua herätti annettujen vaaratiedotteiden määrä. Radion ja television kautta kansalaisille tuntui jatkuvasti välittyvän viranomaisen tiedotteita ja kärjistetyimmissä otsikoissa todettiin, että uudet tiedotteet kokivat heti aluksi inflaation ja muuttuivat enemmän vitsiksi kuin todesta otettaviksi toimintaohjeiksi. Kuitenkaan annettuja tiedotteita tarkastelemalla ja aikaisempiin vuosiin vertaamalla ei voida puhua muutoksesta, vaan enemmänkin poikkeuksellisesta vuodesta.

Vuoden 2013 aikana sattui ja tapahtui onnettomuuksia ja vaaratilanteita, joista tiedottaminen oli niin sanotusti pitkäkestoista. Vesijohtovedessä oli havaittu koliformisia bakteereja, räjähdysvaaratilanteen kehittymistä seurattiin lähes vuorokausi ja karhut liikkuivat taajamissa. Määrällisesti kaikki viranomaisen välittämät vaara-, hätä- ja muut viranomaistiedotteet yhteenlaskettuna vuosi 2013 oli hyvin tavanomainen.

Mikä sai kansalaiset ja viranomaiset itsekin havahtumaan, oli vaaratiedotteen läpäisevyys. Aikaisemmin vain hätätiedotteet tuli lukea välittömästi tiedotteen saavuttua uutistoimitukseen, mutta vaaratiedotelaissa ja -oppaassa todetaan, että sama velvoite on vaaratiedotteen kohdalla aina voimassa. Aikaisemmin aiheet, jotka saattoivat mennä ihmisiltä ohi muun uutisvirran lomassa, katkaisivat nyt lähetykset ja keskeyttivät muun toiminnan hetkellisesti. Pelastustoimi ehti syksyn 2013 aikana lähettää toimivaltaisista viranomaisista kaikista eniten vaaratiedotteita, mutta aiheet olivat jo entuudestaan tuttuja ja totuttuja - esimerkiksi sankkaa savua tulipalost

Vaaratiedotteiden kääntämisvelvollisuus oli toinen merkittävä puheenaihe heti kesäkuusta alkaen, mutta mahdollisista ennakoisista ja -luuloista huolimatta maamme pelastuslaitokset ovat selvinneet tästä ”kielikylvystä” kohtalaisen hyvin. Kaikki pelastuslaitokset eivät ole vielä edes päässeet testaamaan käytännössä omia toimintaohjeitaan vaaratiedottamisen suhteen, mutta kuten jo aikaisemmin opinnäytetyöni haastatteluai- neistoa ja tiedotteita tarkastelevissa osioissa totesin, yksittäisiä poikkeuksia lukuun ot- tamatta käännökset ovat olleet selkeitä ja hyvälaatuisia. Millaisena kansalainen vaara- tiedotteen kuulee, riippuu paljon myös tiedotteen lukevasta toimittajasta.

Miten, esimerkiksi ruotsin kielen ääntäminen on eri ihmisiltä sujunut ei kuulunut tämän opinnäytetyön tutkimusongelmaan, mutta saadaksemme laadukkaita ja selkeästi luettuja vaaratiedotteita molemmilla kansan kielillä, pitää alkuperäistekstinkin olla myös laadu- kas. Operatiivisesta johtamisopetuksesta tuttu hyvä käsky, lyhyt, yksiselitteinen ja to- teuttamiskelpoinen, on hyvä runko myös vaaratiedotteelle. Kiteytetyt viestit ja selkeät yksiselitteiset ilmaukset ovat viranomaisen tiedottamisessa synonyymeja laadulle.

Pienellä viimeistelyllä omalla äidinkielellä tekstin tuottaminen ei pitäisi olla yhdelle- kään viranomaiselle haaste, mutta kielen, jota ei välttämättä koskaan arkielämässä joudu käyttämään, ei voi olettaa lähtökohtaisesti olevan yhtä vahvasti hallussa. Tällöin koros- tuu pelastuslaitosten ennakoiva suunnittelu ja varautuminen. Opinnäytetyötä tehdessäni havaitsin, että monessa pelastuslaitoksessa tiedottamista koskevaa ohjeistusta on ole- massa ja laadittu, mutta lähes yhtä usein suunnitelmat olivat jääneet kokonaan tekemättä tai ne eivät antaneet mitään käytännön toimintaohjeita esimerkiksi johtautossa tiedotet- ta laativalle pelastustoiminnan johtajalle.

Yksi erittäin hyvä kehitysidea, joka nousi esille haastatteluita tehdessäni, oli valmiit mallitiedotepohjat. Tiedotepohjat olisivat valtakunnallisia ja kaikille pelastusviranomaisille yhteisiä sekä tietyille onnettomuustyyppille kuten rakennuspalolle tai liikenneonnettomuudelle laadittuja. Mallipohjassa olisi valmiina tiedotteen runko ja niin sanotut tyhjäät aukot täyttämällä kyseisen vaaratiedotteen pystyisi kohdentamaan juuri tiettyyn onnettomuuspaikkaan. Kaikkia mahdollisia eteen tulevia onnettomuustilanteita ei kukaan pysty ennalta ennustamaan, mutta niin sanotuille päivittäisonnettomuuksille tiedotteet olisivat koko ajan olemassa ja lisäksi olisi nykyinen vaaratiedotelomake, jonka täyttämällä viranomaisen voisi laatia tiedotteen, johon malliratkaisut eivät olisi toimivia.

Vaaratiedotteiden lähetystekniikkaan myös pelastustoimen kenttäväki halusi haastatteluissani ottaa kantaa. Uuden vaaratiedotelain suurimpana etuna pidettiin lain tuomaa selkeyttä, mutta toisaalta mahdollisuutta lähettää alueellisia tiedotteita kaivattiin takaisin. Häätiedotteen ja muun viranomaistiedotteen yhdistymistä vaaratiedotteeksi ei pidetty pahana, mutta mahdollisuus lähettää tiedotteet ainoastaan valtakunnallisesti pidettiin joissain tilanteissa liian rajuna keinona. Tietty onnettomuus saattaa olla yksittäiselle alueelle merkittävä, mutta valtakunnallisesti sen merkitys on vähäinen. Tällaisissa tilanteissa on tärkeintä saada tieto vaarassa oleville. Muun tiedottamisen tulisi tapahtua normaalin mediatiedottamisen keinoin.

Vaaratiedoteopas antaa ohjeita pelastustoiminnan johtajan tilannearvion tekemistä varten ja opinnäytetyöni aineistoa tarkastelemalla voin todeta, että tiedottamista vaativat tilanteet on osattu tunnistaa. Kyse ei ole vaaratiedotteen lähettämisen niin sanotun kynnyksen madaltamisesta, vaan käytännön elämän helpottamisesta virka-ajan ulkopuolella ja pyhäaikoina. Vaaratiedotelain henki on selkeästi se, että muiden vaihtoehtoisten tiedotuskanavien olemassa oloa ei tule unohtaa. Käytännössä ongelmaksi muodostuu kuitenkin se, että pienillä paikallisradioilla, uutistoimituksilla tai esimerkiksi nettiradioilla ei minkäänlaista lain tuomaa velvoitetta välittää viranomaisen tiedotteita. Pelastustoimen arvostus ja rooli yhteiskunnassamme on vahva ja merkittävä, ja varmasti tiedotteille löytyisi nopeastikin ohjelmaväli, mutta toisaalta edellä mainituilla toimijoilla ei ole myöskään velvoitetta järjestää päivystystä viranomaistiedotteiden välittämistä varten.

Lopulta kysymykseen, millaiset ovat pelastustoimen valmiudet vaaratiedottamiseen, voi vastata hyvällä mielellä. Uusi toimintamalli on ainakin saadun aineiston perusteella omaksuttu hyvin, vaikka kaikki pelastuslaitokset eivät ole vielä päässeet tai joutuneet testaamaan vaaratiedottamista käytännössä. Kehitettävää löytyy aina, mutta aikaakin on kulunut varsin vähän lain muuttumisesta. Aikaisemman toimintamallin mukaisia viranomaisen väestön varoittamiseen tarkoitettuja tiedotteita oli kuitenkin lähetetty vuodesta 2003 asti eli kymmenen vuotta.

Miten pelastustoimen tulisi kehittää omaa osaamistaan ja asennoitumistaan vaaratiedottamiseen, olen lyhyesti kirjannut opinnäytetyöni sivulla 51 olevaan kuvaan. Suurin kehittämisen kohde on varmasti tiedottamisen harjoittamisen lisääminen osaksi pelastuslaitosten koulutuskalenteria ja johtamisharjoituksia. Tiedottaminen on yksi työtehtävä, johon rutiinin ja varmuuden saaminen on myöskin riippuvaista toistojen määrästä. Harjoittamisen myötä vaaratiedottamisen prosessi tulee tutuksi ja kynnyks tiedotteen antamiseen madaltuu, koska sen laatimisen ei koeta vievän liikaa aikaa ja painopistettä itse pelastustoiminnasta.

Mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe olisi selvittää, millainen vaikutus koulutuksen lisäämisellä olisi vaaratiedotteiden laatuun ja viranomaistiedottamiseen kaiken kaikkiaan. Opinnäytetyöni aineisto on kerätty loppujen lopuksi melko lyhyeltä ajanjaksolta ja itse vaaratiedottamista käsittelevä aineisto käsittää ajallisesti vain puolen vuoden mittaisen ajanjakson. Sisäministeriön tasolta on tullut tieto, että vaaratiedottamisen prosessia aiotaan kehittää edelleen.

Muuttuuko toimintamalli huomattavasti, palataanko vanhaan vai jatketaanko näin on kuitenkin liian aikaista pohtia tässä vaiheessa. Toisena jatkotutkimusehdotuksena voisi-kin nähdä seuraavan niin sanotun tilannekartoituksen tekemisen esimerkiksi vuosi vaaratiedotelain voimaan astumisesta tai mikäli suuria muutoksia ei tapahdu, esimerkiksi viiden vuoden kuluttua.

Tiedottaminen on tällä hetkellä vahvasti esillä niin valtion hallinnossa, kunnallisella sektorilla kuin yritysmaailmassakin. Pelastustoimessa organisoituun ja hallittuun tiedottamiseen ollaan vasta pääsemässä mukaan. Tiedottamisen monet mahdollisuudet sekä haasteet on vasta nyt alettu paremmin ymmärtää. Myös tiedottaminen vaatii johtamista.

6.2 Oma oppiminen

Kuten jo aivan työni alussa totesin, idea tämän opinnäytetyön tekemiselle on lähtöisin opintojemme aikana tapahtuneesta lakimuutoksesta ja sitä kautta koko väestön varoittamiseen käytettävän viranomaisomaistiedottamisen toimintamallin muutoksesta. Omassa tutkinnossani pelastustoiminnan johtamisen opinnot olivat muutoksen astuessa voimaan kesäkuussa 2013 siinä vaiheessa, että olin peruskurssien aikana ehtinyt jo omaksua hätätiedotteen ja muun viranomaistiedotteen käyttömahdollisuudet ja lähettämisen prosessin, mutta minulla kuitenkin edessäni vielä myös johtamisen jatko-opintoja, joiden aikana vaaratiedottamiseen perehdyttiin tarkemmin.

Oppitunneilla materiaalina käytettiin lähinnä vaaratiedotelakia ja Vaaratiedoteopasta, mutta tämän opinnäytetyöprosessin aikana olen päässyt tutustumaan aineistoihin, joita ei oltu vielä edes opetusmateriaaliksi saatu, hankittu tai löydetty - kuten aidot oikeasti lähetetyt tiedotteet ja lain valmistelussa käytetyt perustelumuiot. Olen siis mielestäni ollut etuoikeutetussa asemassa ja päässyt perehtymään sekä itse muutokseen että syihin ja ajatuksiin sen taustalla. Pelkän niin sanotun mekaanisen suorituksen eli vaaratiedotteen laatimisen ja lähettämisen lisäksi koen nyt hallitsevani sen lainlaatijan ajatuspolun, jonka ymmärtäminen vaaditaan, jotta vaaratiedotteen käyttäminen väestön varoittamiseen on mahdollisimman tehokasta ja tarkoituksenmukaista.

Tämä opinnäytetyö oli ensimmäinen korkeakoulutasoinen lopputyöni ja sen myötä myös ensimmäinen osaamisen näyte tieteellisen tutkimuksen suunnittelemisesta, toteuttamisesta ja raportoinnista. Vaaratiedottamisen substanssiosaamisen lisäksi olen saanut kattavan käytännönharjoituksen tekstin käsittelemisestä, haastattelujen toteuttamisesta, lähdeaineistojen kriittisestä tarkastelusta ja niin edelleen.

Kokonaisuudessaan taustatyöt ja aineiston hankkiminen yhteen laskettuna opinnäytetyön tekemiseen kului aikaa 1,5 vuotta, mutta varsinainen analyysi ja raportointi syntyivät viimeisen kahden kuukauden aikana. Joku voi todeta itse kirjoittamisprosessiin kuuluneen ajan olleen hyvin lyhyt, mutta varsinainen oppiminen ja perehtyminen aiheeseen on tapahtunut haastattelumatkoilla ja muiden opintojen ohessa sekä työharjoittelu- ja kesätyöjaksojen aikana. Omat henkilökohtaiset tavoitteeni uuden oppimisesta ovat täyttyneet.

LÄHDELUETTELO

Ahvenanmaan itsehallintolaki 1144/1995

Hallituksen esitys 31/2012

Huhtala, H ja Hakala S. 2007. *Kriisi ja viestintä*. Gaudeamus Kirja. Oy Yliopistokustannus University Press Finland Ltd., Helsinki

Härkäpää, N. 1988. *Paloalan tiedotusopas*. Vihdin Kirjapaino Oy

Ikävalko, E. 2001. *Käytännön tiedottaminen: yhteisöviestinnän käsikirja*. 5.painos. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä

Karvonen, E. *Viestinnän käsite ja malleja*. www-dokumentti.
<http://viesverk.uta.fi/johdviest/lahtokohtia/kasite.html> . 17.2.2014

Kielilaki 423/ 2003

Laki saamelaiskäräjistä 974/1995

Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 621/ 1999

Laki Yleisradio Oy:stä 1380/ 1993

Liikenne- ja Viestintäministeriön valmiusohje 1/ 2004

Opetushallitus. 2012. *Opetusalan turvallisuusopas*. www-dokumentti.
http://www.oph.fi/opetustoimen_turvallisuusopas/turvallisuuden_edistaminen/viestinta/kriisiviestinta . 17.2.2014

Pelastuslaki 379/ 2011

Rantala, P. 2007. *Pelastuslaitoksen onnettomuustiedottamisen perusteet*. Tampereen Yliopistopaino Oy, Tampere

Sisäministeriön julkaisu 1/2013. 2013. *Vaaratiedoteopas*. Kopijyvä Oy

Vaaratiedotelaki 466/ 2012

Valtioneuvoston asetus viestintämarkkinoihin liittyvästä varautumisvelvollisuudesta
838/ 2003

Vehmas-Lehto, I. 2002. *Kopiointia vai kommunikointia – johdatus käännteoriaan*. 3.
painos. Hakapaino Oy, Helsinki

LIITE: Teemahaastattelun kysymykset

TEEMAHAASTATTELUKYSYMYKSET – Pelastustoimen valmiudet vaaratiedottamiseen

TIEDOT

1. Ennen 1.6.2013 käytössä olivat **hätätiedote sekä muu viranomaistiedote**. Nyt käytössä on **vaaratiedote**. Kerro omin sanoin mitä mainitut kolme termiä tarkoittavat ja mitkä ovat niiden erot.
2. Tunnetko vaaratiedottamisen prosessin? Minne ja miten vaaratiedote välitetään?
3. Tiedätkö mistä löytyvät yhteystiedot tiedotteen vastaanottavaan hätäkeskukseen? (sähköposti, faksi, muut yhteystiedot)
4. Milloin tai millä kriteereillä viranomaisen tulee tiedottaa väestöä onnettomuustilanteessa esim. vaaratiedotteella?
5. Miten tiedotetaan onnettomuustilanteen olemisesta ohi?
6. Mille kielille ja milloin vaaratiedote tulee suomen lisäksi kääntää?
7. Vaaratiedotteen saa antaa toimivaltainen viranomainen, mitä tällä tarkoitetaan?
8. Jos onnettomuustilanteen hoitamiseen osallistuu useita viranomaisia, kuka antaa vaaratiedotteen?
9. Mainitse kolme onnettomuus- tai vaaratilannetta, joissa vaaratiedotteen antaminen on aiheellista?
10. Kuka päättää siitä, miten monta kertaa ja kuinka usein vaaratiedote toistetaan?
11. Kuka vastaa annetun tiedotteen sisällöstä ja käännöksestä?
12. Millainen on hyvä vaaratiedote?
13. Mikä ero on vaaratiedottamisella ja mediatiedottamisella?
14. Kerro mitä ovat ensi- ja jatkotiedote, joita voidaan antaa hätäkeskusjärjestelmän kautta?
15. Mitkä tiedot annetusta vaaratiedotteesta on vähintään löydettävä? (6kpl)

TAIDOT

1. Oletko joutunut työssäsi antamaan em. tiedotteita? Jos olet, miten kuvailet prosessin onnistumista?
2. Oletko saanut koulutusta aiheesta viranomaistiedottaminen? Entä vaaratiedottaminen?
3. Oletko harjoitellut tiedottamista?
4. Jos onnettomuustilanne vaatii vaaratiedottamista, osaatko lähettää vaaratiedotteen?
5. Vaaratiedotelaki ja kielilaki vaativat vaaratiedotteen välittämistä samanaikaisesti molemmilla valtakielillä. (suomi, ruotsi) Pystytkö tekemään käännöksen itse?
  - a. Jos pystyt, millainen tausta sinulla on? (kaksikielinen, koulutuksen kautta yms.)
  - b. Jos et pysty kääntämään tiedotetta itse, miten kääntäminen tapahtuu käytännössä?
6. Onko pelastuslaitoksellanne mahdollisuus käyttää tulkkipalveluita akuutissa tilanteessa?
7. Mitä muita vaihtoehtoja väestön varoittamiseen viranomaisella on käytössään kuin vaaratiedote?
8. Vaaratiedotteen erityispiirre on läpäisevyys. Mitä sillä tarkoitetaan?
9. Onko pelastuslaitoksellanne laadittu viranomaistiedottamista koskevaa ohjeistusta? Oletko tutustunut siihen?
10. Onko pelastustoiminnan johtajalle varattu riittävästi resursseja tiedottamiseen? (tilat, viestiyhteydet, tietotekniset välineet, koulutus, henkilöstö, toimintaohjeet jne.)

ASENTEET

1. Kerro omin sanoin millaiset valmiudet pelastuslaitoksenne henkilöstöllä on vaaratiedottamiseen.
2. -//- muuhun viranomaistiedottamiseen.
3. Oletko saanut mielestäsi riittävästi tietoa 1.6.2013 voimaan tulleesta lakimuutoksesta?
4. Oletko mielestäsi saanut riittävästi koulutusta tiedottamiseen?
  - a. Jos et, mitä pitäisi muuttaa?
  - b. Jos olet, oletko hakeutunut koulutukseen vapaaehtoisesti vai onko koulutus ollut työnantajan määräämää?
5. Miten kuvaillet muutosta aikaisempaan toimintamalliin, hätätiedote/ muu viranomaistiedote?
6. Mitä hyvää lakimuutoksessa on? Perustele.
7. Mitä huonoa tai kehitettävää olet havainnut?
8. Vaaratiedotteen saa antaa toimivaltainen viranomainen. Tällaisia viranomaisia on listattu yhteensä 15kpl. Onko toimivalta annettu sinusta liian monelle, liian harvalle vai sopivalle määrälle?
9. Tekevätkö viranomaiset mielestäsi riittävästi yhteistyötä tiedottamisessa?
10. Onko pelastuslaitoksellanne yhteydet paikallisiin median edustajiin?
  - a. Miten kuvailisit yhteistyön sujuvuutta?
  - b. Saako pelastuslaitos viestinsä ns. läpi?